

פרשת "שמות"

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

עלון שבוע זה מוקדש לזכרו ועילוי נשמתו של אבי,

ר' אברהם אייזיק אייזיקוביץ ז"ל.

נפטר בכ"א בטבת. איש ששתה מכוס התרעלה במלואה, איבד את אשתו, ילדיו וכן את הוריו, אחים ואחיות. איש ענק שלא נכנע. בנה משפחה חדשה, נשאר נאמן לא-לוקים, תמך בכל כוחו במוסדות תורה. עשה הרבה לכלל ולפרט.

[יהי זכרו ברוך. ת.נ.צ.ב.ה.]

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. eisikovits1@gmail.com,

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשיכם או כתובות של נציג עלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם אומרם. אבל הבא להדפיס וידפיס בשם אומרם. יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד.

החיבור הראשון הופיע במסגרת

'מפעל ליקוטי שמואל'

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"

בשעה טובה ומוצלחת, בסייעתא דשמיא, רואה אור ספר חדש ומפעים:

ליקוטי שמואל – חומש בראשית

לאחר שנים של עיון, איסוף, ליקוט ועריכה, יוצא לאור ספר ייחודי המאגד –סוף מעשה במחשבה תחילה את מיטב הקטעים, המאמרים, הסיפורים והמשלים שהופיעו בעלוני פרשת השבוע בשנים האחרונות. דברי חן ושכל טוב, שנבחרו בקפידה וערוכים בטוב טעם, כדי להחיות את הלב ולהאיר את השולחן

- מתוכן הפרקים: רעיונות מאירי עיניים לפרשיות השבוע • משלים מעוררי מחשבה • סיפורים נוגעים ללב • פנינים להעשרה ולהעברה בשולחן שבת

מתאים ללימוד אישי, למסירת דבר תורה ולשיחה משפחתית

ערוך ומוגש בעמל רב על ידי הרה"ג שמואל אייזיקוביץ שליט"א

כעת למכירה במחיר שווה לכל נפש – כרך ראשון על חומש בראשית

60 ש"ח

בלבד

להזמנה:

<https://dash.bookpod.co.il/product/2231>

פרשת שמות

על אנטישמיות ו"גלגלי הצלה". (שמות א:א-ו:א) הרב שרגא סימנס

בפעם האחרונה שפגשנו את יעקב אבינו ואת שנים-עשר בניו, הם היו בעיצומה של תקופה נהדרת. באופן מפתיע למדי, הקהילה היהודית במצרים שישגה ופרחה, למרות היותה 'תקועה' במרכזה של חברה מצרית מושחתת. הקהילה היהודית הייתה משופעת בבתי ספר, בתי כנסת ומרכזים קהילתיים רבים. התשתית היהודית הייתה כל-כך חזקה ואיתנה, עד שנראה היה כי מצב של התבוללות כלל אינו אפשרי; למעשה, הגמרא מדווחת לנו, שבאותה התקופה, היה רק מקרה אחד של נשואי תערובת.

בתקופה המודרנית, כאשר אנו מעמידים כמעט בראש סדר העדיפויות שלנו את "ההמשכיות היהודית" (כפי שעשה כל דור בהיסטוריה היהודית שלנו), אנו מעוניינים לדעת: מה היה סוד ההצלחה של הקהילה היהודית שהתגוררה שם במצרים?

מכאן ניתן ללמוד, כי יש להעמיד בראש סדר העדיפויות את החינוך היהודי, על מנת שעמנו ימשיך להתקיים. התורה מספקת לנו שתי תובנות חשובות: ראשית, בספר בראשית, בפרק מ"ו:28, כאשר יעקב ומשפחתו יורדים מצרימה, יעקב אבינו שולח לפני כולם, את יהודה בנו, על מנת להכין את המקום להגעתם. התורה משתמשת במילה מאד מיוחדת בכדי לתאר את הכנותיו של יהודה - "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף, להורות לפניו גשנה..." - "להורות" מלשון - ללמד. המדרש מספר, שלפני שיהודה דאג להקים את "המתנ"ס" הראשון, או את בית האבות הראשון, או אפילו את בית הכנסת הראשון, הוא מיהר קודם כל לבנות את הישיבה היהודית הראשונה. מכאן ניתן ללמוד, כי יש להעמיד בראש סדר העדיפויות את החינוך היהודי, על מנת שעמנו ימשיך להתקיים.

התובנה השנייה שאנו מגלים, לקוחה מתוך המדרש הבא: כאשר יעקב ובני משפחתו הגיעו למצרים, הם קבלו על עצמם הנהגה, שאמורה הייתה למנוע מהם ומהדורות הבאים, כל אפשרות להתבולל בין הגויים. הם החליטו, שאין זה משנה מה יקרה, הם לעולם לא ישנו את שמותיהם, את סגנון לבושם הייחודי ואת שפתם. בעזרת 'גלגלי הצלה' אלו, הם הצליחו לשמר את הזהות היהודית הייחודית, בינות לגויים.

נאמנות כפולה

בתחילתה של פרשת השבוע שלנו, מספרת התורה: "וימת יוסף וכל אחיו, וכל הדור ההוא. ובני ישראל פרו וישרצו, וירבו ויעצמו במאד מאד, ותימלא הארץ אותם" (שמות א':6-7). מיד לאחר שהדור הקודם הלך לעולמו, הגלגל החל להתהפך. העם היהודי התפזר במצרים ומטבע הדברים, החל אצלם תהליך התבוללות. הם נטשו את מסורת אבותיהם והתחילו להשתלב ולהיטמע בחברה הכללית.

התופעה הבאה שהחלה להתרחש ובאופן מידי ומוחש, הייתה עלייתה של האנטישמיות במצרים. דבר כל כך חריג והפוך להגיון, הוא הסיבה להיווצרותה של האנטישמיות. בדרך כלל, אנשים מביעים שנאה למי ששונה ומתבדל מהם. "שנאת הזר" היא תופעה מוכרת. אבל במקרה הזה, ההתרחשויות היו הפוכות לגמרי. כל עוד שמרו בני ישראל על זהות יהודית ברורה וניהלו את חייהם על פי המסורת היהודית, המצרים כלל לא הציקו להם. רק כאשר הם החלו להדמות יותר ויותר לאנשי מצרים, רק בנקודה זו - הופנתה האנטישמיות האמתית כנגדם. או כמו שמספרת לנו התורה: "ויאמר [פרעה] אל עמו: 'הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו [מאיתנו]'.
[פרעה]

הבה נתחכמה לו [בואו נתגונן מפניו], פן ירבה, והיה כי תקראנה מלחמה, ונוסף גם הוא על שונאינו, ונלחם בנו ועלה מן הארץ" (שמות א':9-10). שאלת הנאמנות הכפולה גילתה את פרצופה האמתי, את פרצופה המכוער.

לעיתים קרובות, האנטישמיות מתעוררת בעקבות התפיסה, כי ליהודים יש כוח ויכולת השפעה מיוחדים על הסביבה שלהם. כדוגמא לכך, כולנו מכירים את המסמך המזויף והמפורסם "הפרוטוקולים של זקני ציון". מדובר כביכול, בקונספירציה של זקני העם היהודי להשתלט על העולם. בשנות ה-20 של המאה הקודמת, מדובר היה ברב מכר של ממש - מקום שני לאחר התנ"ך! בארצות הברית לדוגמא, הנרי פורד מימן את ההוצאה לאור של הספר הזה. מאז אותה תקופה, הספר הודפס מחדש באלפי עותקים וכיום הוא זוכה לעדנה מחודשת ולפרסום רחב היקף אפילו ביפן הרחוקה. גם כיום, ברחובותיה של ארצות הברית, ניתן עוד לשמוע לחשופים שאומרים: "היהודים שולטים בהוליווד, הם שולטים בכל עולם המדיה, התקשורת מעניקה לישראל יותר מדי סיוע ותמיכה".

לכודים במלכודת

כפי שמסתבר לנו בהמשך, המצרים לא שיעבדו מיד את היהודים. פרעה ניסה לנצל את שאיפתם של היהודים להשתלב בתוך העם המצרי והכריז על תחילתו של פרויקט חדש במצרים: "קמפיין עבודה" ענק והמוני. כל האזרחים ה"טובים" של ארץ מצרים הוזמנו לקחת חלק בבניית הערים הגדולות 'פיתום ורעמסס'. פרעה אפילו ניסה לתת דוגמא אישית, כשבכבודו ובעצמו הגיע ביום הראשון לאתר הבנייה, לבוש בבגדי עבודה מרופטים ואוחז בידו כלי עבודה כבדים. כפי שהיינו מצפים, היהודים הגיעו למשימה בהמוניהם ובשיא המרץ ביקשו להצטרף למאמץ הלאומי. יותר מכך, הם עשו כל מאמץ אפשרי בכדי להוכיח את נאמנותם כאזרחי מצרים הגדולה: הם השקיעו עבודה מאומצת ורבה במיוחד, השקיעו שעות נוספות, הגיעו ואף עברו את יעדי העבודה שנקצבו על ידי האחראים, וכו'. בתוך מאמצם להתקבל ולהשתלב בחברה המצרית, חתמו למעשה בני ישראל בעצמם את גור דינם.

בשלב הזה, פרעה החליט לפעול והוא הכריז, כי עבור היהודים, העבודה היא כבר לא עניין התנדבותי. מעתה כל יהודי משועבד ונדרש להפיק תועלת מקסימאלית מהעבודה המפרכת. לא רק זאת, מסתבר שבימים שעוד הושקעו השעות הנוספות, המצרים ניהלו יומני עבודה מדויקים ועקבו בקפדנות אחר תפוקת העבודה של כל יהודי ויהודי. קצב עבודה זה, הפך לדרישה המינימאלית מתפוקתו של כל יהודי. בתוך מאמצם להתקבל ולהשתלב בחברה המצרית, חתמו למעשה בני ישראל בעצמם את גור דינם. התורה אומרת: "ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך" (שמות א':14). המילה "פרך" בדרך כלל מוסברת כעבודה קשה מאד. אבל ניתן גם לפרק את

המילה לשני חלקים: ב"פה-רך". המצרים שכנעו את היהודים להשקיע עבודה קשה, בעזרת מילים מתוקות ונעימות.

היכן אנו נמצאים כיום?

לפני קצת למעלה ממאה שנה, חי פילוסוף ומשורר יהודי ו"נאור", בשם יהודה לייב גורדון שר"י. הוא הכריז בפני קהל המאזינים לו, משפט שהפך להוראת שעה של ממש עבור ההנהגה היהודית באותה התקופה: "היה יהודי בביתך ואדם בצאתך". במילים אחרות הוא הורה לאנשיו לשמור על יהדותם רק בתוך הבית, בצנעה וכאשר הם מתחככים באנשי העולם הגדול, עליהם לשמור את יהדותם על "אש קטנה" ואפילו להסתירה לגמרי. יהודים רבים הלכו בעצתו של גורדון והסממנים החיצוניים של כל יהודי - הכיפה, הציצית, התפילין, הברכות והכשרות - וזהו רק חלק קטן מכל המגוון הרחב שקיים - ננטשו לגמרי בפורום הציבורי, כיוון שהיהודים שאפו לחקות ולהידמות כלפי חוץ לשכניהם הגויים. במשך הזמן כצפוי, הזנחת היהדות הפומבית, הפכה להיות גם דרך ההתנהגות בסביבתם הפרטית, בביתם. לא עבר זמן רב והמוטו החדש הפך להיות: אל תהיה יהודי, לא בצאתך ולא בביתך! בימים אלו, תופעה זו שבה ומתרחשת והתוצאות שלה הרות אסון. יהודים צעירים ברחבי העולם, הפכו לאפאטיים וחסרי עניין ביהדותם.

בידינו הכוח לשנות זאת! בואו נשבור את המעגל! נציג בפומבי ובאופן קבוע, את הזהות היהודית שלנו. נתחייב לשלוח את ילדינו למסגרות חינוך הולמות ונגדל אותם בסביבה של מסורת יהודית. נדליק נרות שבת, נערוך קידוש. נאזין לקלטות של שיעורי יהדות בזמן הנהיגה או אולי ניזום קבוצת-לימוד בהפסקות הצהרים במקום העבודה. אל תהססו. היהדות איננה דת של הכול או לא כלום. יש בה אינסוף אפשרויות. החוויה שהיא יוצרת עשויה להיות רבת השפעה והשכר שלה הוא נצחי ואינסופי.

”ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו.” (פניני בית לוי, עלון 313)

לכאורה יש להקשות מפני מה הוסיפה התורה תיבת "שמות", ולא כתבה בקיצור: "ואלה בני ישראל העולים מצרימה"? אלא שכידוע, שבכל עיר מחוז במדינת פולין קיים בית סוהר, הקיים במיוחד "לעברייני ניקיון", אלו שלא מילאו חובתם לנקות את קטע הרחוב הסמוך לביתם. ובשביל אלו קבעו בית כלא מיוחד לבל יאלצו לשבת בצוותא עם גנבים ושודדים. אולם פיקחים שבהם מה הם עושים? באים ומשחדים את ראש בית הסוהר, זה כותב את שמם בספר הרישום כאילו נכנסו למאסר, וכעבור הזמן המיועד לשחרור - שב ורושם אותם כמי שיוצא לחופשי. כך שבינתיים במשך כל אותו הזמן הם נהנים מהחופש בביתם. ללמדך, שאם נגזר על האדם מאסר

בבית האסורים או ירידה לגלות - אפשר ואפשר שרק שמו יבצע את גזר הדין, ואילו הוא עצמו יהיה חופשי לביתו.

בני ישראל הבאים מצרימה, אף הם נהגו כך, הם נרשמו בשמותיהם כמי שנכנסו לגלות, אבל הם עצמם בכל מהותם היו - בני חורין. שכן אמרו חז"ל: "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה". וכיון שהיו דבוקים בהשי"ת ובתורתו - ממילא היו "משוחררים" מעול הגלות. וזהו שנאמר: "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה" - דווקא שמות.

לתורה הייתה כוונה מיוחדת בזה, להשמיענו בראשית הגלות של ישראל, שכל יהודי היושב בגלות הארוכה הזו, הגם שבאופן רשמי הוא אסור בבית הסוהר הגדול הזה, ששמו גלות, אבל אם ירצה לשבת בביתו ולעסוק בתורה הרי הוא בן חורין, אדון לנפשו ואין עול הגלות מדכא אותו כלל. הרי כאילו רק שמו נאסר ונכלא, והוא עצמו פטור מהגלות הגשמית בלא כלום, ונותר חופשי בד' אמות של הלכה.

וכמו כן עצם יציאת בני ישראל ממצרים אין הוא שבח כה גדול, כי עבור הקב"ה בורא כל העולמות - אין כל רבותא בכך שהוציא עם שלם ממצרים חרף המכשולים שהערים פרעה בדרכם. ההודאה המיוחדת הינה על כך שיצאנו ממצרים ממייצרי החומר, וקיבלנו את התורה הקדושה להיות בן חורין. ואומנם אם נתבונן איזו חירות יש לאדם מהרחוב? הרי הוא עובד כל היום, אח"כ מגיע הביתה ומשתעבד לטלוויזיה או למחשב, ואח"כ טס לקפריסין. האם הוא חופשי? מה פתאום! הוא עבד לתאוותיו. כשמתעוררת בו התאוה, הוא לא יכול לעמוד כנגדה. האם זה בן חורין?

כשבני ישראל היו שקועים במצרים בתוך התאוות, והקב"ה הוציאם מעומק זוהמת התאוות להיות בני חורין באמת! על כך אנו משבחים.

בברכת שבת שלום

"ואלה שמות בני ישראל" (א, א) (אמונה שלימה)

רש"י: להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים. כל יהודי ויהודי חייב לדעת, כי השם יתברך אוהב אותו, וכשם שברא את הכוכבים על מנת שיאירו בחשכת הלילה - כן ברא אותנו על מנת שנפיץ את אור הא-לוקים ונחדיר אותו למקומות החשוכים והמושפלים ביותר (שפת אמת) סופי התיבות של "ואלה שמות בני ישראל הבאים" הם: 'תהלים', 'לרמז שבכל הצרות והמצוקות (מצרים) יש להשתמש בספר התהילים ועל ידי כך תבוא הישועה (הרב מבנדין זצ"ל) כל יהודי ויהודי צריך לדעת שאם משהו מצר לו, הנשק הטוב ביותר הוא תפילה מעומק הלב! כוחו של המתפלל: "אימתי התפילה נשמעת כאשר הנפש נכנעת, העין דומעת והתלאה לקירות הלב מגעת" (רבי יהודי אלחריזי זצ"ל)

ואלה שמות בני ישראל (א', א) (מתוך מדבש, גיליון 61)

הובא ב'בעל הטורים': ואל"ה = ואדם אשר לומד הסדר, שמו"ת = שנים מקרא ואחד תרגום, בנ"י = בקול נעים ישיר, ישרא"ל = יחיה שנים רבות ארוכים לעולם.

ויש לשאול: מדוע רמזה התורה את קריאת שניים מקרא ואחד תרגום, רק בתחילת חומש 'שמות' ולא בפרשת 'בראשית' כשמתחילים את קריאת התורה? מתרץ הרב אלימלך בידרמן שליט"א: אם התורה הייתה מביאה את הרמז בפרשת 'בראשית', אז אילו שלא התחילו ופספסו את קריאת שנים מקרא ב'בראשית' היו מתייאשים ואומרים נחכה לשנה הבאה ואז נתחיל. לכן הרמז מופיע דווקא בחומש 'שמות' ללמדנו שגם אם הפסדת את חומש 'בראשית', תתחיל כעת ואל תדחה את הקבלה הנפלאה הזו.

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה (א', א) (מתוך מדבש, גיליון 61)

למה נאמר 'הבאים' ולא 'שבאו' (בעבר) מצרימה? מתרץ בספר 'שער בת רבים': הקדמה: על הפסוק בתהילים 'קראו בשמותם עלי אדמות' דרש ה'חתם סופר' זיע"א: ישנם אנשים שמשנים את שמם המקורי בחייהם לקיצורים וכינויים שונים, לדוגמא: יצחק מכונה ג'אקי, יעקב - יקי, אברהם - אבי וכו'... ומתי קוראים בשם המקורי? לאחר פטירתם מן העולם, בכתיבת השם במצבה, או כשעורכים 'השכבה', אז מקפידים להשתמש בשם האמתי. וזהו שנאמר 'קראו בשמותם (האמתי) עלי אדמות' לאחר שובו לאדמתו. לפיכך בא הכתוב ומשבח את בני ישראל 'ואלה שמות בני ישראל' שלא שינו את שמם, השמות שלהם נשארו בבחינת 'הבאים' בהווה ולא רק 'שבאו' בעבר והשתנו במצרים.

"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה" (א', א) (כ"ק אדמו"ר מהרשנ"ג מלעלוב זי"ע)

יש לדקדק למה אמר הכתוב הבאים מצרימה שהוא לשון הווה. ויש לומר על פי מעשה שהיה אצל הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זיע"א, אשר שלח את אחד מחסידיו להתגורר בברלין, באותה העת פשטה מאוד נגע ההשכלה בברלין והאנשים אשר התגוררו בשכנותו של אותו חסיד לא התנהגו על פי דרך התורה. חש החסיד תמיד כגר זר בסביבתו, ובכל נסיעה שנסע להרה"ק מבעלזא הרבה להתאונן באוזניו על כך, ובקשו שרצונו לעזוב את ברלין ולשוב למקומו הראשון, אך הרה"ק מבעלזא לא הניחו לצאת את ברלין, לאחר זמן בא שוב החסיד להרה"ק מבעלזא, אך לא התאונן באוזניו על אודות מקום מגוריו כמקדם, פנה אליו הרה"ק מבעלזא ושאלו מה בדבר שכניך, השיב לו החסיד כי ב"ה הורגל למצבו, ושוב אינו מרגיש כגר זר בין שכניו, כששמע זאת הרה"ק מבעלזא, פנה אל החסיד ופקד עליו לעקור מיד מברלין ולעבור להתגורר בין אנשים יראים ושלמים, שכל זמן שהרגיש עצמו זר ומנוכר בסביבתו אזי מובטח הוא שלא ילמד ממעשיהם

הרעים של שכניו, אך כיון שהורגל לסביבתו ונעשה כתושב ביניהם, יש לחשוש שמא ילמד חלילה ממעשי שכניו, לכן ציווה עליו הרה"ק מבעלזא שיעזוב את מקום מגוריו.

ולפי זה י"ל שזה הבאים מצרימה בלשון הווה, שבשעה שירדו בני ישראל לארץ מצרים, לא באו להשתקע שם אלא לגור שם באו כגרים וכזרים, ובאמת כל אותם שנים שהיו בני ישראל בארץ מצרים לא שינו שמם ולבושם שלא למדו ממעשי ארץ מצרים הרעים, והיו בבחינת הבאים כמו שעכשיו באו.

שתי נשים אמיצות (שמות א:א-ו:א) (הרב משה גרילק)

השבת, מחזירה אותנו הפרשה אל הימים האפלים, במצרים של פרעה, אל "עולמם החשוך של מחנות הריכוז" – השבת שוב "נבלה" במחיצתם של אחינו בני ישראל, עוד בטרם היו לעם מגובש. נחווה יחד עמם את מסכת ייסוריהם הנוראים, ונחוש בהשפלתם תחת עול הנוגש המצרי. השבת, נלמד גם משהו על שיטותיו המודרניות של פרעה לשינוי דעת הקהל, משל התחנך בבתי האולפנה של אשפי התעמולה השקרית בדורנו.

פרעה המשעבד שוא את עם ישראל. אולם, העם המצרי זכר את חסדי יוסף העברי. בלבו של העם נשמרה פינה חמה למארגן היעיל של המשק בימי הרעב הגדול. פרעה הבחין היטב ב"שאלת היהודים" הנצחית, בפניה הוא ניצב. הוא חשש מן העם השוכן בתוך עמו – כיחידה אתנית בפני עצמה. התוצאות הפוליטיות הנובעות ממצב זה בעתיד, הדירו שינה מעיניו: "הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו. הבה נתחכמה לו פן ירבה... ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו" (שמות א, ט) – אמר פרעה לעמו.

פרעה, למרות היותו דיקטאטור בנוסח ימי קדם, חושש מן הפעולה הישירה נגד אויביו. פרעה השליט, הכל יכול, אשר איש לא ירים קול מחאה, אם יוציא להורג את מתנגדיו, מחפש עצות של "הבה נתחכמה לו" נגד עם ישראל.

מדוע? ממה פחד?

"לא ראה פרעה וחכמי יועציו להכותם בחרב. כי תהיה בגידה גדולה להכות חנם העם, אשר באו בארץ במצוות המלך הראשון. גם עם הארץ לא יתנו רשות למלך לעשות חמס שכזה, אבל אמר שיעשה דרך חכמה, שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו להם" (רמב"ן על הפרשה). גם במצרים של אז, גם בשלטון אבסולוטי, קיימת דעת קהל. גם הדיקטאטור הקשוח והאכזרי ביותר מתחשב בה. אולם, הואיל ובידו כל מושכות השלטון. מנווט הוא את מהלכיו לשינוי דעת הקהל, לאט ומבלי שיחוש הקהל, שדעתו אכן השתנתה. נוסף לכך, כדי שיצליחו המזימות האפלות, אסור גם לקרבן להרגיש שמעמדו ואולי אף חייו בסכנה. הוא עלול עוד להרים קול צעקה מוקדם מדי.

הנאצים ידעו את הסוד – בבואם לפתור את שאלת היהודים שלהם.

כך החל גם פרעה: "וישימו עליו שרי מיסים" (שם, יא).

לא נראה נורא: במדינות מסוימות מקובל עד היום להטיל מס על נתינים זרים. צעד זה, המפלה קבוצות מיעוט באוכלוסייה, לא יביא למרי מצד הרוב, סוף סוף הטלת מס על המיעוט תורמת לרווחת הרוב, בלא שיידרש לשאת בעול.

המס המצרי היה מס עקיף – בעבודה ולא בכסף. הנתינים הזרים חויבו להפריש אנשים וזמן, כדי לבנות ערי מסכנות לפרעה. אולי רטנו בסתר לבם, אולי כעסו, כשנודע צו ההתפקדות לעבודה. אבל בוודאי לא חשבו, שבעטיו כדאי להסתכסך עם שליט כל יכול.

התחכום בפקודת מס העבודה היה רב. כי ברגע שהתארגנו "בריגאדות העבודה של העברים", החל תהליך ההפרדה והשחיקה במעמדם בעיני הציבור המצרי. העם המצרי החל להתרגל לעובדה, שהעברים אינם אזרחים שווי זכויות. עצם יציאת הפועלים כל יום לעבודת המלך שינתה את ההסתכלות עליהם. המצב הפך לחלק מנורמת החיים במצרים. בלא להכריז על כך מראש, נוצר מעמד של עבדים. ומה שחשוב עוד יותר: מעמד של מפקחים על העובדים – "קאפו" בז'רגון המאה העשרים. אולם מס העבודה היה רק כיסוי לתוכנית רחבה יותר: דיכוי של העם העברי, השפלתו ולבסוף גם השמדתו. ועל כן מוסיף הפסוק ואומר שהמס היה: "למען ענותו בסבלותם" (שם). העם ידע רק על פקודת העבודה, והסכים לה. הנוגשים עינו את העובדים והעבידום בפרך. להתלונן במקרה כזה קשה ביותר, כי קשה להוכיח בבית המשפט שתביעות העבודה חרגו מהנורמות, והיו לעבדות והשפלה. תמיד טענו השלטונות כלפי העובדים: "נרפים אתם, נרפים" (בהמשך הפרשה). לא ארך זמן רב, והאווירה במצרים השתנתה כליל: "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך" (שם יג). "ויעבידו מצרים" – כל מצרים. שימו לב למהפך שחל מרגע ה"הבה נתחכמה לו" ועד לרגע זה. האנטישמיות כבר הקיפה את ההמונים. האווירה הכללית הייתה בשלה לפקודה המרושעת הבאה: "ויצו פרעה לכל עמו לאמור: כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" (שם א, כב). לעם המצרי לא נותרו כל עכבות מוסריות, השליט יכול לפנות אליהם בפומבי ובצו גלוי ולדרוש להשמיד את העם היהודי. זהו כוחה של שיטת ה"סלאמי", בניווט דעת הקהל לעבר המטרות ה"רצויות". אולם, אל תוך החשיכה המוסרית שאפפה את מצרים באותם ימים, פלשה אלומת אור של גבורת שתי נשים.

זהו הסיפור: "ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות... בילדכן את העבריות וראיתן על האבניים אם בן הוא והמיתן אותו... ותיראן המילדות את הא-לוקים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ותחיינה את הילדים" (שם א, טו-יז).

הפרשנים הגדולים חלוקים בדעותיהם, אם מדובר בנשים עבריות או מצריות. כל פרשן ונימוקיו עמו. בין כה וכה מבליטה הפרשה את עוז רוחן של שתי הנשים, אשר לא נכנעו לאווירה הכללית של אכזריות ושל רשעות, ששררה ברחוב המצרי. שתי נשים, שאיש לא היה מגלה לעולם אשמתן, לו היו רוצחות את הנולדים, איש לא יכול היה להפליל אותן ברצח, אם "הילד מת בשעת הלידה", אך הן עמדו בלחץ שהפעיל עליהן המלך. הן סירבו לפקודה, תוך הסתכנות אישית. ולא רק שלא המיתו את הילדים, אלא – "ותחיינה את הילדים": "לא דיין שלא המיתו אותן, אלא שהיו מספקות להם מים ומזון" (מסכת סוטה דף יא). לא הייתה זו, אפוא, רק התנגדות סבילה לפקודה לא מוסרית, כי אם התנגדות פעילה. הן הציבו אתגר בפני המלך הרשע ובפני עמו, הנוטל אף הוא חלק במערכת הדיכוי וההשמדה של העם היהודי.

שתי נשים בודדות בתוך המון מוסת. התורה מבליטה את עמידתן האמיצה, כדי להורות לדורות יבואו, שאין להיכנע לעריצות בשום תנאי. גם האיש הבודד, היחיד והחלש חייב להציב את הצדק מול האלימות, את המוסר מול הרשע, את האמת מול השקר.

התירוץ שהיה חביב על הנאצים, עת הועמדו למשפט: "רק מילאנו פקודות", או האליבי של הבינוניות האנושית הטוענת: "וכי מה יכולתי לעשות, הייתי אחד נגד כולם" – לא מתקבלים על דעתו של המקרא. זהו המסר של סיפור המיילדות, הוא שימש כלפיד המאיר את הדרך של כל הנשמות הגדולות בכל הדורות, נשמות אשר – למרות בדידותן הנוראה בתוך המון נבער ומטורף חושים – לא סטו מן הדבקות במוסר ופעלו בהתאם למצפון. פעלו כך, למרות אי הנוחות, על אף לעג הסביבה, תוך הסתכנות אישית, שלא פעם הביאה עליהם את קיצם.

מנין שאבו המיילדות את אומץ הלב הנפלא הזה, את היכולת הנפשית להתמודד עם הסביבה כולה, על מושגיה המעוותים? הפסוק עצמו עונה על כך: "ותיראן המיילדות את הא-לוקים ולא עשו..." (שם). היכולת הנפשית לא לעשות רשע, טמונה ביראת הא-לוקים. נקודת המוצא למוסר ולמצפון הפועלים בחרות מוחלטת – תלויה ביראה זו.

"ואלה שמות בני ישראל" (א א) (בעל הטורים)

"ואלה שמות בני ישראל" ראשי תיבות, ואדם אשר לומד הסדר שנים מקרא ואחד תרגום בקול נעים ישיר יחיה שנים רבות ארוכים לעולם. ומובא בשולחן ערוך וחייב אדם לקרא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום שזה ראשי תיבות ואלה שמות. וכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכים לו ימיו ושנותיו. ושמעתי שהיה אדם חולה מאד שלא נמצאה תרופה למחלתו והוא הלך לרב מסוים וביקש ברכה. שאל אותו הרב האם כבודו מקפיד כל שבוע לקרא שנים מקרא ואחד תרגום. אמר לו החולה שאינו מקפיד. אמר לו הרב תתחיל להקפיד ובעזרת ה' תהיה בריא ושלם

לעבודתו יתברך, כי רבותינו אמרו כל המשלים פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום, מאריכים לו ימיו ושנותיו. והאיש התחיל להקפיד בדבר ונרפה כליל מהמחלה ושב ורפא לו.

ומה שכן צריך ללמוד ממר"ן שכתב חייב אדם לקרא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום שהדבר אינו רק לחסידים אלא לכל יהודי ויהודי ומה שאמרו חז"ל מאריכין לו ימיו ושנותיו ולא רק שנותיו שלכאורה נכלל גם ימיו? מספר הרב שבדרון זצ"ל, שפעם אחת הוא ראה קבוצת אנשים זקנים מאד יושבים בספסל ומתווכחים שחלק מהם אומרים ארבעים והחלק השני אומרים ארבעים ואחד. שאל אותם הרב על מה הוויכוח? אמרו לו, אנו כאן מהבוקר מוקדם סופרים אוטובוסים ועבר אוטובוס אקורדיון ונוצרה מחלוקת אם זה נחשב לשנים או אחד. ומזה ראינו שאדם יכול "לחיות" שבעים או שמונים שנה ובעצם ימיו ריקים מתוכן, כי הוא רק סופר אוטובוסים, או סופר כסף וזה היינו הך. לכן, הגמרא אמרה מאריכין לו ימיו ושנותיו שגם ימיו יהיו ארוכים דהיינו, מלאים בתורה ומצוות.

ואלה שמות (א א) (הצדיק מרימנוב זצ"ל)

מדוע שינה פרעה שמותיהן של יוכבד ומרים לפועה ושפרה שהם שמות מצריים וכן את שמו של יוסף? שידוע היה פרעה כי כל זמן שהמיילדות יהיו נקראות בשמותיהן העבריים: "יוכבד" ו"מרים", לא יוכל לבוא אליהן בהצעה אכזרית כזו. להמית את ילדי ישראל. לפיכך ציווה אליהן תחילה לשנות את שמותיהן ל"שפרה" ו"פועה". סבור היה, כי לכשהיו נקראות בשמות מצריים ישפיע הדבר על כל הלך-רוחן וישנה את מהותן ואופיין, עד אשר יהיו מסוגלות לרצוח את ילדי ישראל. ורק אז נתן להם את הצו השני: "אם בן הוא והמיתן אותו". כל עצמו של האדם הוא השם. טמיעת השם משפיע מאד על טמיעה פנימית של הרוח והאופי.

"ותמלא הארץ אותם – ויקם מלך חדש... אשר לא ידע את יוסף" (א ז) (הרב שלמה לוינשטיין)

גדולתו של עם ישראל טמונה בייחודיות שיש לו.

סיפור נפלא הממחיש זאת: הצאר ניקולאי הלך ברחוב ברוסיה וראה יהודי עם זקן ופאות בלבוש מסורתי. שאל לפמלייתו מי זה? אמרו לו זה יהודי! אמר להם - שיגיע אלי לארמון, אני רוצה לראות אותו מקרוב... מיד נתנו לו כרטיס להיכנס בארמון של הצאר.

כשהגיע לביתו וסיפר למכריו הגויים על רצונו של הצאר לראותו, מיד החלו להסביר לו שאין זה יאה להגיע לצאר בלבוש כזה... לך וקנה לך מכנס ג'ינס וחולצה זוהרת... גלח את הזקן והפאות ותראך טוב, שהרי פגישה עם הצאר זוהי פגישה חשובה... עשה כדבריהם ולאחר כמה ימים נכנס לצאר. ראה אותו הצאר ושאל אותו- סליחה? מי אתה?! אמר לו היהודי – אני אותו אחד שראית

ברחוב וביקשת שאבוא אליך... אמר לו הצאר: כמוך יש לי כאן הרבה, רציתי לראות את האדם ההוא שראיתי עם זקן ופאת ולבוש מיוחד, זה סיקרן אותי... לך מכאן!

כל ייחודיותו של עם ישראל הוא בזה שהם מובדלים ומופרשים מן הגויים, וכל הצרות שפוגשות אותנו הם בעטייה של הקרבה לגויים והתחקות אחר מעשיהם.

משל לה הדבר דומה: אילו העץ לא היה נותן את עצמו לברזל (ממנו עושים כת לגרזן), הרי שלא היו יכולים לכרות אותו...

כן הוא הנמשל: ברגע שעם ישראל מתקרבים לגויים, נותנים את 'עצמם' לגוי בשמם, לבושם ולשונם, הרי שהגויים יכולים לבוא ולכלות בנו... כך זה בכל הדורות:

במצרים – "ותמלא הארץ אותם" מיד ויקם מלך חדש על מצרים.

בימי אחשוורוש - אכלו מסעודתו של אותו רשע, מיד ניסו לחסל אותם...

וגם בימינו אנו - ככל שאנו מנסים להתרפס לגויים האיום מאיראן ושכנינו מסביב הופך למוחשי יותר ויותר.

אם נעשה הבדלה מהגוים הקב"ה יקדש אותנו, אך אם לא נעשה קידוש לעצמנו, הקב"ה ידאג שהם יבדילו אותנו מהם...

וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם (שמות א, ח) (שבת של תורה)

על הפסוק בפרשה (שמות א, ח) וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף, מביא רש"י שני פירושים, רב ושמואל, חד אמר - חדש ממש. וחד אמר - שנתחדשו גזרותיו. אם כי על פניו נראה שמדובר רק במחלוקת הנוגעת לפשט הכתוב, בא הגאון רבי יוסף חיים מבאגדאד זצ"ל, בעל בן איש חי, בספרו בן יהוידע (עירובים נג, א) וכורך באופן נפלא מחלוקת זו עם מחלוקת אחרת הנוגעת להלכה למעשה.

נאמר בתורה (דברים כ, ה) שהבונה 'בית חדש' אינו יוצא למלחמה, על כך נחלקו במשנה (סוטה מג, א) מה דינו של אדם ההורס את ביתו וחוזר ובונה שם את הבית באותה מתכונת כמו הראשון, האם נחשב כבונה בית חדש, או לא, מאחר ולא חידש מאומה בבית. לדעת תנא-קמא – גם מקרה כזה נחשב לבית חדש ואינו יוצא למלחמה, ולדעת רבי יהודה אין זה נחשב לבית חדש להיפטר מיציאה למלחמה.

מעתה, מה נאה לומר, שמחלוקת זו קשורה באופן ישיר למחלוקת רב ושמואל בפרשת השבוע. הסובר שלכינוי 'מלך חדש' זוכה רק חדש ממש, סובר כשיטת רבי יהודה שגם הפסוק 'בית חדש' פירושו רק בית חדש ממש, ולא בית שנהרס ונבנה שוב באותה צורה. ואילו הסובר

שהתואר 'מלך חדש' אינו בהכרח מבטא בית חדש ממש, והתואר יכול לחול גם על מלך ישן שהתחדשו גזירותיו, סובר כתנא קמא שההגדרה של 'בית חדש' כוללת גם בית שנהרס ונבנה מחדש.

וישימו עליו שרי מיסים (א,יא) [והערב נא חלק ב'].

נידון הלכתי מרתק הגיע אל שולחנו של מו"ר הגאון יצחק זילברשטיין שליט"א, על ידי שני רעים אהובים באחת ממדינות אירופה, שביום מן הימים פרצה ביניהם אש המחלוקת, ומעשה שהיה כך היה: ראובן, עסקן ירא שמים, עמד לפני הפקת ספר-טלפונים חדש של חברי הקהילה היהודית, ולפני מסירת הספר לדפוס, גילה כי העמוד האחרון של הספר נותר ריק. מפיק הספר נזכר לפתע בשמעון, חברו הטוב, העובד לפרנסתו כ'שיפוצניק', וחשב בליבו כי כעת הגיעה העת להכיר לו טובה ולהטיב עמו. פרסם ראובן בעמוד האחרון מודעת פרסום, לאורך כל העמוד כולו, אודות שמעון השיפוצניק, חינם אין כסף, וזאת, כאמור, ללא ששאל את פי חברו קודם לכן, אם אכן רוצה בכך, שהרי מטרתו הייתה להפתיע ולשמח את חברו.

יצא ספר-הטלפונים לאור, וכעבור יומיים דפיקות אימתניות נשמעות על דלת ביתו של שמעון. פותח הלה את הדלת ומגלה לנגד עיניו את - - - אנשי מס הכנסה! "הגענו על מנת לעצור אותך", הודיעו. "על מה ולמה", תמה האיש, שטרם ידע אודות הפרסומת. - "הנה פרסמת את עצמך כ'שיפוצניק', ומצאנו כי אין לך תיק במס הכנסה... אדם שמפרסם כזו פרסומת ענקית, כנראה שיש לו הרבה עבודה ורווחיו גדולים!"

לבסוף הושט על שמעון קנס כבד בסך 10,000 יורו! מיהר האיש להגיע אל ראובן חברו הטוב, המוציא לאור של ספר-הטלפונים, הגיש לפניו את ה"פסק" של בית המשפט, ואמר: "יקירי, אני מודה לך מאוד על המחשבה הטובה. אך כעת תצטרך לשאת בתשלום כולו, עד הפרוטה האחרונה! הרי על שכמותך, אמרו 'המברך רעהו בקול גדול, לקללה תיחשב לו' (ערכין ט"ז ע"א)... לעומתו, טען המפרסם, כי כל כוונתו הייתה לטובת חברו, אלא שהוא לא לקח בחשבון את האפשרות הזו שאנשי מס הכנסה ממתינים להפקתו של ספר-טלפונים שכזה, כדי לבלוש אחר כל המפרסמים ולבדוק האם הם משלמים מס כהלכה.

ונשאלת השאלה: האם חייב ראובן לשלם לחברו עבור הנזק שסבב לו, או שמא פטור הוא?

השיב מו"ר שליט"א שנראה שראובן פטור, מפני שהשיפוצניק עשה שלא כהוגן בכך שלא שילם מס, כיוון ש'דינא דמלכותא דינא', וכפי שציווה רבינו הקדוש את בניו (פסחים): "ואל תבריח עצמך מן המכס, דילמא משכחו לך ושקלי מנך כל דאית לך" (שמא יתפסו אותך ויקחו את כל אשר לך).

"וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרוץ..." (א,יב) (אורח חיים)

וכאשר 'עינו' אותו לא כתוב, אלא כאשר 'יענו', בלשון עתיד. הכתוב מבטיח לנו כי לעולם בשעה שיענו את בני ישראל בסופו של חשבון תהיינה תוצאות העינוי חיוביות. תמיד אחרי רדיפות ועינויים קשים אנו יוצאים מחוזקים ומחוסנים יותר.

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך (א,יג)

מעשה בעשיר שגידל יתום בביתו

בחומש שמות מתחילים אנו לקרוא את פרשת גלות מצרים, השעבוד בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, ואת הגאולה המופלאה שבאה בעקבותיו, באותות ומופתים, ביד חזקה ובזרוע נטויה. והשאלה המתעוררת היא: מדוע. מדוע, לפני שהקדוש ברוך הוא לקחנו לו לעם, לפני שנתן לנו את תורתו והנחילנו את ארץ ישראל, הצריך אותנו לעבוד דרך כור הברזל! במצרים, בית העבדים הנורא? האם לא היה טבעי יותר ונינוח יותר, אילו היו בני ישראל נשארים בארץ ישראל, מתרבים בה, מקבלים את התורה ויורשים את ארצם מבלי לצאת ממנה?

לרבינו ה"בן איש חי" זצ"ל יש לכך תשובה בדרך משל, והתשובה נכונה כל כך גם לנו, ולדורנו! משל לעשיר, שגידל בביתו יתום, מקטנותו ועד לימי בחרותו. מפיתו אכל ובביתו התגורר, ונחשב כאחד מבני המשפחה האמידה. יום אחד ישב העשיר ואכל בחברת רעייתו, ובא לפניו עני לבקש נדבה. חשב לקבל חמישה שקלים, אולי עשרה. הושיט העשיר ידו לכיסו, והוציא שטר בן מאה שקלים. היה לבו טוב עליו, ובפרץ נדיבות העניק אותו לעני. התפעל העני מן המתנה הנדיבה והחל להודות ולהלל את העשיר, ברך אותו ברכות עד בלי די. גם בצאתו מן הבית לא פסק לברך, ואף בלכתו ברחוב נשמעו ברכותיו עד לבית העשיר.

אמרה אשת העשיר לבעלה: "ראה נא כמה ברכות קיבלת עבור מאה שקלים. ויתום זה שאנו מגדלים, כבר הוצאנו עליו אלפי שקלים ומעולם לא שמעתי מפיו מלות ברכה ושבח!" חייך העשיר ואמר: "המתיני מעט, ותקבלי תשובה לשאלתך". קרא לאותו יתום, ואמר לו: "שמעני. כל עוד היית ילד רך בשנים, גידלנו אותך בביתנו וכל מחסורך היה עלינו. עתה גדלת והיית לאיש, יכול אתה להרוויח את לחמך בעצמך. צא אפוא מביתי, ודאג לעצמך!"

חרד הנער: "עכשיו?!"

והעשיר אישר: "עכשיו, ומיד!"

נבוך הבחור, ולא מצא מלים. קד קידה ויצא אל הרחוב. כסף לא היה לו, לא אוכל ולא מקום לינה. ישן בקרן רחוב, קם בבגדים קמוטים, ורעב ללחם. באין ברירה השכיר עצמו לסחוב סלים

לעקרות בית שערכו קניות בשוק, וקיבל בשכרו שיירי ירקות. אין לקנא במצבו, ואפשר לשער את דכאונו.

ביום השלישי מצאו אחד ממשרתי העשיר, ואמר לו: "אדוני קורא לך".

התייצב הנער בפני העשיר, שהתבונן בפניו הנפולים ובגדיו הקמוטים ואמר: "רואה אני שהדבר קשה עליך! תוכל לשוב ולהתגורר בביתנו כמקודם". ומיד הורה לערוך את השולחן. ישב הבחור אל הארוחה הראשונה לאחר שלושה ימים. בכל כף שהכניס לפיו הודה ושיבח את בעל הבית מטיבו, ובין מנה ומנה לא פסק להלל ולפאר את העשיר. גחן העשיר ולחש לאשתו: "הרי לך תשובה לשאלה ששאלת... אין אדם מכיר טובה על דבר שנראה לו טבעי ומובן מאליו. אותו עני קיבל נדבה שלא חלם עליה והודה עד בלי די. יתום זה רגיל היה לאכול על שולחננו, ולא חשב כלל שיש כאן טובה וחסד. רק כאשר ראה שיתכן גם אחרת, ושאין חייבים לו דבר, מבין הוא עד כמה חייב הוא להכיר טובה!"...

כך אמר רבינו ה"בן איש חי" אילו היו בני ישראל נשאים בארצם, היו מקבלים את כל הטובות בטבעיות ובאדישות. מה עשה הקדוש ברוך הוא, הורידם למצרים, לבית עבדים, ונוכחו לדעת שמצד עצמם אין להם כלום. ואז, כאשר נגאלו "שירה חדשה שיבחו גאולים", בהכירם לדעת שהכל חסד וחנינה, ועל הכל יש להודות ולהלל!

זהו שאמרו שארץ ישראל מתנה טובה היא, ולא ניתנה אלא על ידי ייסורים. כדי שנדע להעריכה בערכה ולהודות על נתינתה! ובכל יום ויום, לפני תפילת העמידה, נצטוונו להזכיר את יציאת מצרים ולהסמיכה לתפילה. ומדוע, כדי שנזכור בתפילתנו את לקח יציאת מצרים. שנדע שכל מה שיש לנו, מתנת שמים הוא. שנשכיל לפקוח עיניים ולראות את חסד ה' על כל צעד ושעל. ולא לחכות לחולי, חלילה, כדי להודות על הבריאות. לא לחכות למצוקה, חלילה, כדי להכיר טובה על הרווחה.

ונכונים הדברים גם לגבי דורנו בכלל, הדור שלפני הגאולה. דור, שכל המסגרות מתמוטטות בו, ואין בטחון בשום דבר, יד הברזל של רוסיה התמוטטה. הכלכלה האמריקאית מתנדנדת. התרבות האנושית התגלתה בריקנותה. תמנון הטרור משלח זרועותיו לכל קצוי תבל. העולם כולו עומד בפני סימן שאלה, אם לא בפני מבוי סתום. עומדים אנו במצבו של אותו בחור רגע לפני שהוא נקרא חזרה. רגע לפני ההתגלות הגדולה, לפני ההכרזה וההכרה: "ראו עתה, כי אני אני הוא!" ואז נדע להכיר טובה, על כל החסד שבגאולה!

ופסוק מפורש הוא: "הושיענו ה' א-לקינו וקבצנו מן הגויים להודות לשם קדשך!".

שפרה ופועה – לקח לשעה ודורות (א טו) (מ. שניאורסון)

כשיעקב ירד למצרים מנתה משפחתו שבעים נפש. כעת, לאחר פטירת יעקב ויוסף, בני ישראל ממלאים את כל הארץ. והנה קם על מצרים מלך חדש שלא הכיר את יוסף. הוא חושש כי היהודים המתגוררים בארצו יהיו גייס חמישי בעת מלחמה ולפיכך הוא מטיל עליהם עבודת פרך, אך "כאשר יענו אותו, כן ירבה וכן יפרוץ".

האסטרוולוגים חוזים בכוכבים כי עומד להיוולד ילד יהודי שיושיע את ישראל. פרעה ממהר לנקוט בצעדים חריפים: הוא קורא למיילדות העבריות (שפרה ופועה) ומצווה עליהם להמית את הבנים הזכרים שייוולדו ליהודים. המיילדות היראות את הא-לוקים לא מצייתות לדבריו, וכאשר הן נשאלות על-ידי פרעה מדוע הן משיבות שהנשים העבריות יולדות בעצמן ללא סיוע.

בדיוק עליהן אני רוצה לדבר היום על 2 הנשים האלה יוכבד ומרים שמכונות שפרה ופועה. החוקרים חלוקים האם השמות שפרה ופועה הם שמות מלאכותיים או שמות ששימשו גם נשים אחרות בעת העתיקה. התלמוד במסכת סוטה דורש את שמותיהן: שפרה – זו יוכבד, ולמה נקרא שמה שפרה? שמשפרת את הוולד. דבר אחר: שפרה – שפרו ורבו ישראל בימיה. פועה – זו מרים, ולמה נקרא שמה פועה? שהייתה פועה (ומוציאה את הוולד). דבר אחר: פועה – שהייתה פועה ברוח הקודש, ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל".

דון יצחק אברבנאל הלך בעקבות התלמוד ופירש ששפרה ופועה הם שמות גנריים: "שהיה מנהג במצרים, שהיו באות שתיים מיילדות לעמוד עם כל אישה שהייתה יולדת, והאחת מהן היה עסקה בהוצאת הוולד ובשכלולו, ולכן נקראת שפרה, ע"ש שמשפירה את הוולד. והשנית היה עסקה להחזיק ביולדת ולעוזרה בדברים וקולות ותפלות, ולכן נקראת פועה, מלשון 'כיולדה אפעה'. ואמר שדיבר פרעה למיילדות העבריות כלומר לכולנה, כי לא אמר לשתי המיילדות, אלא לפי שלכל המיילדות הרבות ההנהגה, דיבר וצווה זה, וכלן היו נחלקות לשתי אומניות ההם, וזה אמרו ששם האחת שפרה ושם השנית פועה".

אל מול המספר הגדול של היולדות, עלתה השאלה כיצד יכלו שתי מיילדות לטפל בכל כך הרבה יולדות. רבי אברהם אבן עזרא, בפירושו לתורה הסביר: "שרות היו על כל המיילדות, כי אין ספק כי יותר מחמש מאות מיילדות היו, אלא אלו שתיהן שרות היו עליהן לתת מס למלך מהשכר.

המיילדות לא צייתו להוראתו של מלך מצרים והתעמתו עמו: וַתִּירֶאן הַמִּיֻּלְדֹת אֶת הָאֱלֹהִים, וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַתַּסְיֶינָה אֶת הַיָּלָדִים. וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמִּיֻּלְדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן: מַדּוּעַ עָשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתַּסְיֶינָה אֶת הַיָּלָדִים. וַתֹּאמְרֶינָה הַמִּיֻּלְדֹת אֶל פְּרָעָה: כִּי לֹא כַּנָּשִׁים

המצרית העברית, כי חיות הנה – בטרם תבוא אלהן המלדת וילדו. מהמילים "נתחיינן את הילדים" לומד מדרש שמות רבה את שבחן של המיילדות, ומציין שלא רק שלא המיתו את הילדים, אלא אף טרחו על איכות חייהם: "למה הוצרך הכתוב לומר ותחיינן את הילדים? יש קילוס בתוך קילוס, לא דין שלא קיימו את דבריו, אלא עוד הוסיפו לעשות עמהם טובות. יש מהם שהיו עניות, והולכות המיילדות ומגבות מים ומזון מבתיהם של עשירות, ובאות ונותנות לעניות, והן מחיות את בניהן, הוא שכתוב: ותחיינן את הילדים." המדרש מוסיף ששפרה ופועה התפללו לשלום הוולד והיולדת, והקדוש ברוך הוא נענה לתפילתן.

סיפורן של המיילדות מסתיים בשכר שקיבלו על פועלן: "וַיְהִי כִּי יֵרְאוּ הַמִּיֻלְדֹּת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים". פירושים שונים ניתנו לגבי מהות אותם בתים. בסופו של דבר נודע כי הבתים הם בתי כהונה ולויה שיצאו מיוכבד - אהרן ומשה, בתי מלכות – דוד המלך ממרים היה.

מטבע הדברים, כל מה שקשור ללידות, ליולדות ובוודאי לתינוקות קטנים מתוקים ורכים, גורם ללבנו להיפתח ביתר קלות. זו מציאות שאינה ייחודית דווקא למגזר מסוים. זאת מעבר לעובדה שכל מי שנעזרה בשירותיו של הארגון ופגשה את המלאכיות שמגישות ארוחות בוקר ערוכות ומוכנות בקפידה ובאסטרטיות בלתי רגילה ליולדת שזה עתה ילדה את הראשון או השביעי, בין אם זה באשדוד או בני ברק, ובין אם זה בבאר שבע או קרית שמונה, בוודאי הופכת למעריצה ותומכת נלהבת של המיזם המבורך הזה.

המתנדבות הרבות בכל הארץ, ולמעשה בכל העולם, שמושיטות יד ליולדות הן באוכל, הן בעצה טובה, הן בסיוע עם הילדים ואפילו בשירותי ניקיון, גיהוץ ושמרטפות ללא כל תמורה, עושות זאת כחלק מהערבות ההדדית שמהווה את אחד ממאפייניו הייחודיים של העם היהודי.

ויאמר בילדכם את העבריות (א טז) (פנינים יקרים)

הנה בתחילה הייתה הגזרה רק על הילדים העבריים כמבואר בפסוק: "בילדכם את העבריות", ואילו בהמשך שינה פרעה את הגזירה: "ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", וזאת למה? ואפשר לומר על פי שיטת רבינו תם הסובר שאין "דינא דמלכותא דינא" חל אלא כן נוהג הדין לכל בני המדינה. וזהו ששאל פרעה את המיילדות: מדוע "ותחיינן את הילדים"? והרי "דינא דמלכותא דינא" והשיבו המיילדות: "כי לא כנשים המצריות העבריות" וכוונתן הייתה לומר שהגזירה לא נאמרה לכל בני המדינה, ובכגון זה לא אומרים "דינא דמלכותא דינא". על כן: "ויצו פרעה לכל עמו", אפילו למצריים. או אז תחול הגזירה על כל בני המדינה ויהי לה תוקף של "דינא דמלכותא דינא".

"ותיראן המיילדות את הא-לוקים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים" (א, יז) (מאמר אפרים)

בנות ישראל שבזכותן עם ישראל נגאלו ממצרים, היו מוכנות לסבול תשעה חודשים של סבל הריון, ואע"פ שידעו שיהרגו את ילדיהן, והסיבה משום שעצם הוצאת ילד לאוויר העולם זה דבר גדול. וכידוע גם מגדולי הפוסקים והרבנים שגם כאשר הרופאים לא נותנים כל סיכוי לעובר לחיות רק שעות, אסור בהחלט! לגרום להפלת העובר קודם הלידה.

מעשה באחד הרבנים שבאה אליו אישה מעוברת וביקשה היתר לעשות הפלה, לאשה זו היה בן בתוך העגלה שעמדה ליד הרב, שאל אותה הרב מה הסיבה שהיא רוצה לעשות הפלה? ענתה שקשה לה לטפל בעוד ילד! כי יש לה שני ילדים בבית ועוד התינוק הזה שנמצא בעגלה.

הרב שהיה פיקח, בלי אומר ודברים הוציא סכין שחיטה, ולקח את התינוק שהיה מונח בעגלה והכין אותו לשחיטה. האישה נבהלה מאוד וצעקה, "מה כבוד הרב עושה?" ענה הרב בקרירות "הלא אמרת שקשה לך לטפל בהרבה ילדים א"כ אנחנו נשחט את זה, במקום לעשות הפלה". צעקה האישה: "כבוד הרב אבל זה רצח!" ענה לה הרב: "ומה ההבדל בין הרצח הזה בסכין לבין ההפלה, הלא גם העובר שבבטן הוא כמו הילד בעגלה, למה עליו את לא מרחמת?" האישה הבינה יפה את הרמז, הודתה לרב וחזרה הביתה.

לתקופת השנה נולד בן ונזדמן לה שוב לעבור ליד הרב, הרב עצר אותה ושאל "זה הבן החדש? כמה ילד נחמד, נו,, לא היה חבל להרוג אותו?" האישה השפילה מבטה כאות להסכמה לדברי הרב.

"ויהי כי יראו המיילדות את הא-לוקים ויעש להם בתים" (א, כא)

לפי שיוכבד ומרים יראו את הא-לוקים, זכו לבנים טובים והקימו בתים גדולים בישראל. מיוכבד יצאו משה רבינו ואהרן הכהן, וממרים יצא בצלאל אשר הקים את המשכן (מדרש).

אימהות טובות מעמידות בנים טובים...

כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון (א, כב).

הרה"ק ר' בערל מראדושיץ זצ"ל סיפר, כי בצעירותו אחר נישואיו החל להתעסק במסחר, והלך מכפר לכפר עם מרכולתו, ומזה התפרנס. פעם בהליכתו למסחר התיישב בדעתו, האם זוהי תכלית ביאתו לעולם, לבלות את ימיו במשא ומתן, ולא לחשוב מאומה על עיקר מטרתו בעולם, ועלה ברעיונו הפסוק 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון', הכוונה שכל זכר הילוד

יעסוק בתורה שנמשלה למים, ואם תאמר מה נאכל, לזה אמר הכתוב 'וכל הבת תחיון', שאשתו תעסוק במשא ומתן והיא תפרנס את בני ביתם, ואכן אשתו הצדקנית קבלה באהבה את עצתו 'ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה!'

וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי וכו' ותהר האישה ותלד בן (ב א-ב) (ר' שמשון רפאל הירש זצ"ל)

יש לעיין בפשר כל האריכות הזאת, בפרטי פרטים, של תולדות משה רבינו, והלא אין דרך הכתב בכך? אלא רצתה התורה ללמד בזאת את כל באי עולם, כי אף משה "איש הא-לוקים", נולד בדרך הטבע ולא מחוץ לדרך הטבע, ולהודיעך שכל אחד ואחד שהורתו, לידתו וחיוכו בקדושה – ראוי ומסוגל לזכך את גופו ונשמתו עד שיגיע לדרגת "איש הא-לוקים".

"וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי" (ב א)

מי זה היה האיש מבית לוי?

עמרם בשיא הייאוש שלו, כשכל הילדים מושלכים ליאור, הוא שומע בקול ביתו שאומרת לו: "גזרתך גדולה משל פרעה, שאתה גזרת על כולם ואילו פרעה גזר על הזכרים בלבד" ... והוא מחזיר את גרושתו יוכבד, ובא משה רבינו לעולם – שניתנה תורה על ידו לישראל...

מעניין לראות שבמגילת רות גם על אלימלך נאמר: "וילך איש מבית לחם יהודה" - גם הוא בייאושו מהרעב בארץ עוזב את ארץ ישראל והולך למואב – בניו מתחתנים עם נוכריות ומתים, ולבסוף יוצא ממנו דוד המלך – מלך ישראל חי וקיים!

שניהם, גם עמרם וגם אלימלך עושים מעשה בעקבות ייאוש.

עמרם- עושה מעשה אמיץ ונכון ומקבל את משה רבינו.

אלימלך- עושה מעשה טיפשי - עוזב את ארץ הקודש - ארץ החסד (הוא יכול לכלכל את כל בני-ל-10 שנים מרכושו הפרטי) לטובת ארץ ה"אנטי חסד" - על אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים.. ומקבל את דוד המלך.

מהו המסר מכאן?!

תדע מה שצריך לצאת ממך - יצא! לא חשוב מה תעשה! רק השאלה אם תהיה בתמונה או לא! ... האם תזכה להתכבד במה שיצא ממך? ... למשה אנו קוראים בן עמרם - האבא זכה בתושייה של ייאוש בתואר אבא של משה רבינו, לעומתו אלימלך אפילו לא נזכר בהקשרו לדוד המלך...

סיפור מליצי המראה את גודל ההשקעה הנצרכת בחינוך הילדים: אבא לשבעה ילדים עלה לשמים, ומכוח ילדיו הטובים היה בטוח שמקומו מובטח לו בגן עדן. משהתברר לו שזה לא כך כיוון שאצלם כתוב שהוא רווק... החל לצרוח: "יש לי תעודת זהות..." לאחר בדיקה נוספת ניגש אליו אחד המלאכים ואמר לו: "אמנם יש ממך 7 ילדים, אבל אם לא היית שותף בגידולם, כולם רשומים על האימא..."

צריך כל לאחד מאתנו לקחת אחריות על הילדים כי רק ע"י השקעה נתכבד גם אנו בהצלחתם...

"וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. ותהר האשה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים" [ב, א-ב]. - השרידים האחרונים.

בת ארבעה חודשים הייתה יוכבד כאשר פלשו הנאצים להולנד, הם אספו את כל היהודים שמצאו כולל הוריה ואחיה הגדול ושלחו אותם להשמדה. את יוכבד הקטנה הספיקו ההורים להבריש לכפר דייגים נידח בצפון הולנד וכך ניצלה. שנות חייה הראשונות עברו עליה בחברתם של הגויים ההולנדים רק בגיל שבע נודע לה לראשונה כי היא יהודייה וכי הוריה האמתיים נספו בשואה. עם סיום המלחמה הגיע קרוב משפחתה לבקר אותה, הוא סיפר לה כי שמה היהודי הוא יוכבד, וניסה לשכנע אותה לחיות אצלם כיהודייה אך ללא הועיל "אלו ההורים שלי" אמרה הילדה והצביעה על זוג ההולנדים שאימצו אותה "אני לא מכירה הורים אחרים." "מקץ הפצרות רבות ובעידוד ההורים המאמצים שתמכו בכך שתכיר בתרבות המקורית, נאותה הילדה לבוא מפעם לפעם לביקורי שבת אצל הדודים היהודים. המפגשים האלו שנמשכו לאורך השנים עוררה אצלה את הנקודה היהודית. בהגיעה לגיל בת מצווה היא הודיעה להורים המאמצים כי רצונה להכיר טוב יותר את עולם היהדות ולפיכך היא עברה לגור באמסטרדם אצל קרובי משפחה יהודים. בהמשך היא הגיעה ללימודים בארץ ישראל והתחילה לחיות חיי תורה מלאים.

תעלומה אחת שליוותה אותה לאורך השנים הייתה השאלה, מדוע בחרו הוריה להעניק לה את השם יוכבד. כל הבירורים לימדו שהשם הזה לא היה במשפחתה מעולם. את ההורים כמובן אי אפשר היה לשאול. התעלומה הייתה נותרת בלתי פתורה לנצח אלמלי התערבה ההשגחה העליונה והביאה לחשיפת האמת המפתיעה. לקראת סיום לימודיה החליטה יוכבד להכין עבודת גמר בנושא "יהדות הולנד ערב מלחמת העולם השנייה." "כיתומה שנולדה בעצם הימים האפלים ההם עוררה בה התקופה סקרנות רבה. לצורך כתיבת העבודה, היא ביקרה בארכיון הקהילה היהודית באמסטרדם ועיינה בעיתונות היהודית בימים ההם. עיניה סרקו את שורות הכתב והמאורעות המבעיתים כמו קמו מחדש בעיני רוחה. היא נשאבה אל תוך אוירת הייאוש והחרדה

שהקיפה את היהודים באותה תקופה וחשה את האימה הנוראה שאחזה בהם מפני העתיד הבלתי נודע .

לפתע נעצרו עיניה בהפתעה, מתוך דפי העיתון הזדקרו לפתע שני שמות מוכרים מאוד היא שפשפה את עיניה בתדהמה משוכנעת שחלה כאן טעות, אך האותיות הזעירות לא שיקרו. על מכתב המערכת שהתפרסם באחד הגיליונות האחרונים של העיתון התנוססו השמות "איטה והנס שיינברג" – שמות הוריה, התאריך שהופיע בשולי העיתון לימד אותה שהמכתב נשלח למערכת שבועות ספורים לפני שנולדה . מתוך סקרנות עצומה התחילה יוכבד לקרוא את המכתב האחרון שכתבו הוריה ובשרה הצטמרר. "בתקופה האחרונה נשמעים בקרב הקהילה היהודית קולות של ייאוש וחוסר תקווה" נכתב במכתב. "אנשים איבדו את הטעם בחייהם והיו אף מקרים שבהם אנשים שלחו יד בנפשם . רצינו להזכיר להם את דברי המדרש שבשעה שהטיל פרעה את הגזרה האיומה 'כל הבן הילוד היאורה תשליכהו', 'עמד עמרם וגירש את אשתו שהרי מה הטעם להביא ילדים לעולם שבו יטביעו אותם מיד במימי היאור. אולם מרים שכנעה אותם שלא כך ראוי לנהוג 'שלכם קשה משל פרעה, טענה מרים. פרעה גזר רק על הבנים אתם גוזרים על הבנים ועל הבנות!'. מתוך הנישואים המחודשים הללו שנעשו בזמן החשוך והקודר ביותר לעם ישראל, צמח ועלה משה רבינו שגאל את ישראל מגלות מצרים". "מסיבה זו", כך סיימו ההורים במכתבם. "החלטנו שאם התינוק שעתיד להיוולד לנו יהיה אי"ה בן – נקרא לו 'עמרם' ואם תהיה בת נעניק לה את השם 'יוכבד'..." בעקבות הוריו של משה רבינו המשיכו כל נשות העם היהודי במשימה, ואכן הנהגתן של הנשים הצדיקות הללו , הייתה אבוקת אור במשך כל הדורות שעלינו להמשיך בתפקיד של המשכיות עם ישראל על אף כל הקשיים וההריגות, ואכן הרבה מאותם ילדי מסירות נפש הקימו דורות מפוארים, והמשיכו את מורשתו של העם היהודי...

ויקח את בת לוי (ב א) (המגיד מדובנא)

אומר רש"י "זו יוכבד שהייתה בת מאה ושלושים שנה כשילדה את משה".

ולכאורה תמוה: מדוע אין פרשה זו מודגשת בתור נס מופלא, בעוד שהתורה מדגישה את הנס שארע לשרה, שילדה בת תשעים? המגיד מדובנא ביאר זאת, כדרכו, במשל:

שני אביונים נזדמנו בדרך ושוחחו על אודות עיר אחת, בה היו רגילים שניהם לאסוף נדבות. הראשון שבהם הרבה לדבר בשבחם של בני העיר, שהם בעלי צדקה וחסד, הנותנים צדקה בעין יפה וברוח נדיבה. לעומתו, השני, צווח כנגדו ואמר שבני העיר הינם אנשים קפוצי יד, אבירי לב, שאצלם לא הצליח להשיג מאומה להחיות את נפשו. לבסוף התברר כי הראשון ביקר בעיר בזמן "חג הפורים" בעת שידם של כל ישראל פתוחה לתת "מתנות לאביונים", ואלו השני ביקר שם באחד מימות החול הרגילים, ואמנם בעת כזו, כמעט ולא קיבל מהם מאומה.

והנמשל: במצרים הייתה כל הילודה עניין ניסי ופלאי. נשות ישראל ילדו ששה בקרס אחת. וממילא בזמן שכזה, לא היה משום חידוש מיוחד בזה שיוכבד ילדה בגיל מאה ושלושים שנה. לא כן בזמנם של אברהם ושרה, שהיה העולם כמנהגו נוהג, ובזמן שכזה הייתה לידתו של יצחק, בגיל תשעים שנה, משום חידוש מיוחד. ולכן דווקא זאת מדגישה התורה בהרחבה.

ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור (ב ה). (פרפראות לפרשת השבוע - פרשת שמות תשע"ו)

אומרים בעלי המוסר שכשירדה בת פרעה ליאור בוודאי חשבה אחותו והתפללה שבת פרעה לא תראה אותו והייתה במתח גדול מה יהיה, ואח"כ כשלקחה את התיבה בוודאי הייתה כבר מיואשת לגמרי ובחרדה גדולה, ובסוף היא עצמה הצילה אותו ומזה הייתה הישועה, רואים מזה שאי אפשר לדעת מהיכן תבוא הישועה.

ותרד בת בת פרעה... ותשלח את אמתה ותקחה (ב', ה) (מתוך מדבש)

בתי בת פרעה זכתה להיות אחת מעשרת הצדיקים שנכנסו בחייהם לגן עדן. מדוע דווקא היא זכתה לכך? בספר 'המאור שבתורה' הובא חידוש נפלא בשם הרמ"ע מפאנו זיע"א שמביא כי בתי בת פרעה היא גלגול נשמתה של חוה. והוא מביא כמה הקבלות יפות ביניהן: חוה היא יצירת כפיו של הקב"ה והיא לא נולדה מאב ואם. לכן בת פרעה נקראת 'בתי' – הבת של ה', חוה כללה ברחמה את כל הנשמות בעולם וכמו כן בתי מגדלת כבן את משה שכולל את כל נשמות ישראל. חוה יצאה מקדושה לטומאה בכך שהתפתתה ע"י הנחש הוא היצר הרע ואכלה מעץ הדעת. ואילו בתי יוצאת מהטומאה לקדושה, מביתו של פרעה שהוא הנחש ומצילה את מושיעם של ישראל במסירות נפש. חוה מושיטה את ידה לקחת מפרי עץ הדעת שנאמר 'ותיקח מפריו ותאכל' ואילו בתי מושיטה את ידה למשות ולהציל את משה. חוה מחטיאה את אדם הראשון לאכול מאכל אסור, ואילו בתי מתאמצת להשיג מינקת עבריה שתאכיל את משה ובכך מונעת ממנו אכילת חלב גויה.

לאור האמור מסכם הרמ"ע מפאנו זיע"א: חוה חטאה וגרמה לעצמה ולאדם הראשון להיות מגורשים בחייהם מגן עדן, ולכן כאשר בתי זוכה לתקן את חוה במסירות נפש היא חוזרת לגן עדן בחייה. ולמדנו מכאן עד כמה משתלם לעבוד את הקב"ה במסירות ובנאמנות.

ותשלח את אמתה ותקחה (ב ה) (המגיד מדובנא)

המגיד מדובנא הלך ברחובה של עיר וראה איש עיוור, עני, לבוש קרעים וילד קטן אווז בידו ומנחהו בדרך. אדם רגיל היה חולף על פניהם באדישות "ראינו כבר מחזות שכאלו, ואף מזעזעים יותר", היה מפטיר. אם ניחון הוא בלב רגיש היה מבליע אנחה על הצער שיש בעולם. ואם לב מתפעל לו – היה ומוסיף ונותן הודאה עמוקה לבורא עולם ש"פוקח עיוורין" הוא. אך המגיד

מדובנא לא הסתפק בכל אלו אלא עצר את השניים ונתן להם שלום: "אחי, מאין אתם?" שאל. העיוור רטן, ולא ענה. הילד תלה במגיד עיניים נוגות ומיוסרות וסיפר שזה אביו, אמו נפטרה וקר להם במעונם הטוב ועל כן הולכים הם להתחמם קמעא בבית התמחוי. "עם מי אתה משוחח? רטן העיוור, המשך ללכת!" "מיד, מיד רחמאי ענה המגיד, אך לפני כן אמור לי האם אכלתם היום?" "לא, השיב הילד, בבית התמחוי נאכל, ואחר כך אחזיר את אבא לביתנו". לא היה טעם לשאול את הילד האם הוא לומד? במצבו פטור הוא מתלמוד תורה! "בואי עמי, נענה המגיד מדובנא ואמר להם, אתן לכם ארוחה". והמגיד ביטל את כל תכונותיו והביאם לביתו המחומם וטרח להשביעם בארוחה טובה. גם העיוור "הפשיר", נרגנותו נסדקה ואישר כי נעימה לו השהות בבית זה. "אקצה לכם חדר מוסק, אתן לכם שלוש ארוחות ביום, וכל זאת חינם אין כסף, והילד יוכל ללמוד בתלמוד תורה", הציע המגיד. והאבא הסכים להצעה זו לתקופת ניסיון. והילד התחיל לפרוח! ברבות הימים נפטר האב, והילד המשיך ללמוד בשיבה. התברר שיש לו זיכרון מדהים, והוא לא שכח דבר אחד מתלמודו, ניחן בתפיסה מהירה כברק, שכלו חד כתער. אף מידותיו זכות, שקידתו באין הפוגה. לימים בנה בית ועלה על כס רבנות העיר ברודי, ושמו נערץ לדורות: הגאון האדיר רבי שלמה קלוגר.

נתאר לעצמינו מה היה קורא אם המגיד מדובנא היה מבליע אנחה, ותהא זו אפילו אנחה קורעת לב, אך היה ממשיך בדרכו ללכת לתכונותיו אשר קבע לו מראש, והילד היה ממשיך להנחות את אביו העיוור, מה היה עם ישראל מפסיד...

בתיא, בת פרעה, הושיטה את ידי לתיבה. היא לא ידעה את מי היא מצילה. היא לא שיערה כי במעשה זה, בתשומת לב הנדרשת ברגע זה, הי מצילה את מושיעם של ישראל.

ותשלך את אמתה ותקחה (ב ה) (המהר"ם שפירא זצ"ל)

המהר"ם שפירא, ראש ישיבת חכמי לובלין, כינס פעם אחד כמה מראשי הקהילה לדיון דחוף בנוגע לעניין מסוים שעמד על הפרק שהיה בו משום פיקוח נפש. הוא דרש מהם לעשות דברים גדולים ורציניים למען המטרה הזו. ראשי הקהל ענו לו כי דרישותיו גבוהות מידי, הן למעלה מכוחם, וממילא אין בכוחם לבצעם. נענה המהר"ם שפירא ואמר להם: חז"ל אמרו שבת פרעה שלחה את ידה אל התיבה הרחוקה. ויש לתמוה, מה ראתה בת פרעה לשלוח יד אל התיבה הלא רחוקה היא? וכי אם יראה אדם חפץ המונח על גג בניין, ויחפוץ בו, כלום יושיט את ידו? ומכאן שכאשר נדרש מאדם לעשות מעשה – אל לו לחשב חשבונות! האם אצליח לעשות או שמע לא? עליו לעשות ומן השמים יסייעו לו.

השם משה

למשה היו 10 שמות, כמו שכתוב במחזור בפיוט של שמחת תורה. 1, משה, 2, נתנאל, 3, שמעיה, 4, אבי סוכו, 5, אבי זנוח, 6, חבר. 7, יקותיאל, 8, טוביה, 9, ירד, 10, אביגדור, ובכל זאת נקרא "משה", כדי להודיע את גודל הנס שבת פרעה בעצמה הצלתו ועשתה חסד גדול עם משה, לכן התורה מדגישה את השם משה לשבח את העושים חסד עם בני ישראל.

ותרא את התיבה בתוך הסוף ותשלח את אמתה ותקחה (ב,ה)

משה בתיבה

בתיבה בת פרעה, כשהושיטה ידה לתיבה האם ידעה את מי היא מצילה? האם שיערה שזה מושיעם של ישראל, אבי הנביאים, מנחיל התורה, שעל ידו תיזכר גם היא לטובה לנצח נצחים?!

ולמעשה, כל ילד יהודי הוא כמשה בתיבה, אין לנו מושג איזה עתיד מזהיר נכון לו, יתכן שיהיה לגדול הדור אם אך תינתן לו ההזדמנות, אם יפתח לו פתח. האם נסתפק באנחה ומשיכת כתפיים או נושיט יד, כבתיבה. נפתח יד, כמגיד מדובנא. וכל הפירות, לדורות עולם, יזקפו לזכותנו?! נתמוך, במעשה ובממון, ככל יכולתנו, בחינוך התורני. ובראש ובראשונה נפיק את המרב מבנינו ומבנותינו. מי יודע, אולי הם שיאירו לדור הבא!

ותאמרנה איש מצרי הצילנו (ב יט) (הגאון רבי חיים שמואלביץ)

אדם אחד שנשכו הערוד והיה רץ ליתן את רגליו במים, שזאת היא רפואתו של מי שננשך על ידי ערוד – להקדים ולרחוץ במים. וכשבא לתת את רגליו בנהר, ראה תינוק אחד שהיה שוקע במים, ושלח אליו את ידו והצילו. אמר לו התינוק: "אילולא אתה – כבר הייתי מת!" אמר לו האיש: "לא אני הוא זה שהצילך! הערוד שנשכני וברחתי הימנו הוא שהצילך"...

כך אמרו בנות יתרו למשה: "ישר כוחך שהצלת אותנו מיד הרועים". אמר להם משה: "אותו איש מצרי שהרגתי הוא שהציל אתכן". לכן אמרו לאביהן: "איש מצרי הצילנו"...

ומכאן נלמד עד היכן מגיע חיוב "הכרת הטוב", שהנהנה והמקבל טובה מהזולת אפילו כשהלה לא התכוון להיטיב לו, ואדרבה יתכן ואפילו חשב להרע לו, אבל מכיוון שבעקיפין נהנה ממנו ונגרמה לו על ידו טובה – חייבים להכיר לו טובה על זה.

הכפוי טובה – יש בו שמץ של גזלה! (תנועת המוסר, חלק ב')

מעשה, ונסעו יחד שני הגדולים, הגאון רבי שמחה זיסל זצ"ל, ה"סבא מקלם", ובן-לווייתו הגאון רבי אליעזר שולביץ זצ"ל, מייסד ישיבת לומדה. בהגיעם סמוך לפונדק, שמעו כיצד הפונדקית מכרזת ואמרת: הנה, הרבנים מגיעים! ערכה האישה שולחן מלא, הגישה לפניהם מטעמים ברוח נדיבה וביד רחבה. החלה מספרת, או ליתר דיוק – מפטפטת פטפוטי דברים, אודות הפרות והתרנגולים, על הבצלים ותפוחי-אדמה, וכדומה. במשך סיפוריה הבטלים, עיין רבי אליעזר בספר, ולא שם אוזן קשבת כלל. ה"סבא", מאידך, התעניין והקשיב מה שבפיה. כאשר היו מוכנים לעזוב את הפונדק, הציעו לה לשלם שכר-הסעודה, אך הפונדקית סירבה לקבל – זכות יתירה היא לה, לארח אורחים דגולים כאלה!

על אם הדרך, פונה ה"סבא" אל בן לווייתו, ושואלו: הכי אין חושש כבודו משום גזלה? אכל ושתה כדי שביעה, ולא פרע מאומה! לא ירד רבי אליעזר, לעומקן של דברים: הרי הצענו לפני הפונדקית שכר מלא, והיא לא ניאותה לקבל! באיזה גזל מדובר? אמנם כן, לגבי ידי קיבלה האישה את שכרה, והתכבדה במה שהקשבתי לשיחותיה. לא כן כבודו, שלא שם לב לדבריה, נמצא נהנה מסעודתה ללא תשלום! כל אימת שהיה רבי אליעזר מספר את המאורה, היה מתפעל מהנהגת ה"סבא", בהוסיפו, שבלי ספק הרהר אז ה"סבא" בדברי תורה. אלא, שעם כל זה, לולא שהקשיב לדבריה, אף על פי שמחלה להם שכר סעודתם – היה רואה את עצמו חייב מצד ההלכה, לשלם לפונדקית טובת הנאה, בשכר הסעודה שהעניקה להם בעין יפה...!

לקח בכבוד אב (אישים ושיטות)

נכנס אדם לביתו של הגאון רבי חיים מברסק זצ"ל, ושאלה בפיו: הוא שומע שאביו חולה, ומרגיש חובה בעצמו לנסוע לבקרו, כדי לקיים מצות כיבוד אב. אך דא עקא! מכיוון שההלכה קובעת שהוצאות כיבוד אב – משל האב ולא משל הבן, לכן הוא שואל, אולי פטור הוא מלנסוע, מאחר ונסיעה כזו תעלה לו בדמים יקרים – הנך צודק! השיב לו רבי חיים. אכן פטור אתה מלנסוע! "לך רגלי".

רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' היא תקום (ילקוט לקח טוב/חיים של תורה ב)

מצות הביטחון הנגזרת מתוך מצות האמונה, מחייבת את האדם לבטוח ולהאמין שכל מה שנעשה עמו הוא בוודאי לטובה. יש מקרים שבהם צרה פוקדת את האדם, אולם נראה בעליל שמצרה זו תצמח טובה. לעומת זאת רבים הם המקרים שבהם נדמה לכאורה ששום תועלת לא תצמח מהצר, ואף על פי כן חובתנו להאמין שהדבר נעשה לטובת האדם: או שהצרה עצמה באה לכפר או להוסיף זכויות לאדם, או שזוהי צרה שממנה תצמח תועלת אף אם אין הדבר נראה. יתכן

שתועלת תתגלה ברבות הזמן, ויתכן שלעולם לא ייוודע מה הועילה הצרה. בכל מקרה על האדם להאמין שכל דעביד רחמנא לטב עביד. בכל מקרה על האדם לקוות לישועת ה' שתוציא אותו מהצרה, גם כאשר נדמה שאין דרך להיחלץ ממנה.

את האפשרות שה' יחלץ מהצרה גם כאשר נדמה שאין דרך לצאת ממנה, צריך גם עושה הצרה לקחת בחשבון. על כגון דא נאמר: "רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' היא תקום" דבר זה אנו רואים בפרשת שמות בהתנהגות ה' עם פרעה ומצרים שאמרו "הבה נתחכמה לו פן ירבה" וגו', והקב"ה הכריז כן ירבה. הם עינו את ישראל כדי להעמיטם, וה' בטובו עשה ש"כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ".

וזה לשון המדרש: ארבע גזירות גזר פרעה אליהם. בתחילה גזר וציווה לנוגשים שיהיו דוחקין בהם כדי שיהיו עושים הסכום שלהם, ולא יהיו ישנים בבתיהם. והוא חשב למעטן מפריה ורביה, אמר: מתוך שאינם ישנים בביתהן אינם מולידים וכו'. והיו ישנים על הארץ. אמר להם הא-לוקים: אני אמרתי לאברהם אביהם שאני מרבה בניו ככוכבים דכתיב: "כי ברך אברכך והרבה ארבה" וגו', ואתם מתחכמים להן שלא ירבו? נראה איזה דבר עומד, שלי או שלכם. מיד "וכאשר יענו אותו כן ירבה" וגו'. אכן נתרבו ישראל בצורה לא טבעית וילדו "ששה בכרס אחת", ותוך מאתיים ועשר שנים נתרבו משבעים נפש למיליונים רבים, שהרי רק חמישית מהם יצאו ממצרים, והם היו ששים ריבוא גברים מגיל עשרים ועד ששים.

כמו כן, כשרצה פרעה להתחכם ולהרוג מושיען של ישראל וגזר "כל הבן היילוד היאורה תשליכוהו", ראינו איך "עצת ה' היא תקום". פרעה שמע מאצטגנינותו שמושיעם של ישראל עתיד ללקות במים, ולכן גזר להשליך ליאור גם את ילדי המצרים. בכך "הבטיח" לעצמו את הצלחת המשימה, למנוע את ישועת ישראל. עיון בדברי חז"ל במדרש מלמד שמזימה מרושעת זו, תוכננה היטב ובוצעה בדייקנות רבה.

סופו של דבר היה שלא זו בלבד שמשה לא הושלך ליאור, אלא הצלתו באה מבית המלך. בת פרעה היא שהצלתו מן היאור, והוא בכבודו ובעצמו גידלו בתוך ביתו. הנה כאן רואים אנו שלעולם אין להתייאש. נתאר לעצמנו את חרדת מרים אחות משה שניצבה מרחוק לדעת מה יעשה לו, כאשר ראתה שבת המלך יורדת ליאור ומגלה את התינוק בתיבה. כל בר דעת היה אומר שהנה בא קיצו. אך לא כך חשב שוכן מרומים. בת המלך מצילתו ומביאה אותו אל בית המלך וקוראת את שמו על שם משייתו מן המים. יש לשער שפרעה היה מרוצה מהמבצע להשמדת מושיעם של ישראל, ובה בשעה יושב במרומים שחק והביא את המושיע אל בית המלך.

גידולו בבית המלך היה ברכה בפני עצמה, כפי שאומר ראב"ע ומחשבות ה' עמקו, ומי יוכל לעמוד בסופו, ולו לבד נתכנו עלילות. אולי סיבב ה' זה שיגדל משה בבית המלכות להיות נפשו

על מדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות, ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים. הלא תראה שהרג מצרי בעבור שהוא עשה חמס וכו'. עוד דבר אחר, אילו היה גדל בין אחיו ויכרוהו מנעוריו, לא היו יראים ממנו, כי יחשבוהו כאחד מהם.

נמצא, שלא זו בלבד שמשא לא הושלך ליאור, אלא הצלתו באה מכח הגזירה של "היאורה תשליכוהו". אותו אמצעי היה אמור למנוע את חיי מושיעם של ישראל, הביא לתוצאה ההפוכה! שכן בגלל הגזירה החביאה יוכבד את משה בתיבה, ועל ידי זה מצאה אותו בת פרעה ולקחה אותו אל בית המלך להחיותו וללמדו גינוני מלכות. מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל אומר בספרו "ברכת פריץ" שמכאן אנו לומדים שכל מעשה אנוש ותחבולותיו, לא יועילו להטות אפילו זיז כלשהו ממה שנגזר בשמים. רק תשובה, תפילה וצדקה יכולים להעביר רוע גזירה, ולא שום פעולה אחרת. יתרה מזו, אותן פעולות שאדם עושה למען הגשמת רצונו ותכניותיו, יכולות להשתנות בגזירת הבורא ולהיות סיבה לתוצאה הפוכה לגמרי.

סוף דבר: ראינו כיצד יש להתבונן על המאורעות הפוקדים את הכלל ואת הפרט. דווקא פרשת שמות העוסקת בפרק עגום וקשה בדברי ימי עמנו, מביאה עמה את בשורת האמונה. בעזרתה זוכים אנו לראייה זכה וברורה, ודבר זה מעניק לאדם חיזוק ועידוד ויכולת עמידה במצבים קשים. יש לזכור תמיד שהכל מאתו יתברך, גם אם הסיבות הקרובות אלינו מבלבלות אותנו. הקב"ה הוא א-ל מסתתר, וכדי להעמידנו בניסיון הוא מסתיר את פעולותיו. תפקידנו הוא להסיר את המסווה – לגלות על ידי התבוננות את יד ה' המנחה אותנו בכל עת.

"ויזעקו ותעל שועתם" (ב כג) (עוד יוסף חי)

הפה הוא כלי הנשק של עם ישראל: הקל קול יעקב, והידים ידי עשיו". עשו חי על חרבו, ועם ישראל – כחו בפיו. תפלתו נשמעת במרום, והוא נושע בזכות למוד התורה. אבל כל חיל יודע, שלא די בכך שהוא יוצא למלחמה מציד ברובה ובתחמושת, יודע לירות ומכון למטרה, יש צורך בתנאי נוסף: שהרובה יהיה נקי, ולא תעלה בו חלודה! כמו כן אדם הרוצה לפעול בתפלתו ולהיענות בבקשתו, חייב לדאוג שפיו יהיה נקי מדבורים אסורים, מלשון הרע ומליצנות, משקר ומרכילות. בני ישראל שמרו על לשונם במצרים, וחז"ל אומרו "שלא שינו את לשונם", לפיכך עלתה זעקתם השמימה, והם נושעו מגלותם.

"וימת מלך מצרים וייאנחו בני ישראל..." (ב, כג) (ר' איצ'לה מוולוז'ין)

ולפני מותו הרגישו שטוב להם תחת שבט הנוגש ולא נאנחו? אלא בחייו של המלך חשבו שרק הוא אכזר והיה להם זיק של תקווה, שכשימות ויבוא אחר תחתיו, ירווח להם ולכן קיוו לשינוי.

אבל אחרי "וימת מלך מצרים" שהמצב לא השתנה כלל לטובה, ראו שתקוותם הייתה תקוות שווא, שכל מלכי מצרים שווים ורק השם יתברך יכול להושיעם, "וייאנחו ויזעקו".

כל מה דעביד רחמנא – לטבא עביד (הרב יוסף זילברפרב)

בספר "בראשית" למדנו על מה שאירע לאבות – אברהם, יצחק ויעקב, ובספר "שמות" הננו לומדים על המאורעות שאירעו לבנים עצמם.

פרשת שמות היא הפרשה הראשונה של ספר הגאולה, בה משתקפת הגאולה ויסודותיה, יסודות שיש להם חשיבות בתולדות עמנו בקשר לגאולה העתידה, השלימה והסופית.

בהגיעם של בני יעקב למצרים נסגר המעגל. למפרע נודע כי כל מכירתו של יוסף לא הייתה אלא חוליה אחת בשרשרת מאורעות מופלאים אשר כוונה על ידי ההשגחה העליונה ושתכליתה הייתה קיומו של חזון נבואי שחזה אברהם בברית בין הבתרים: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". (בראשית פרק טו' פסוקים יג'-טז').

תחילתה של שרשרת המאורעות עם יציאתו של יוסף במצות אביו למצא את אחיו הרועים בשכם, וסופה מאתיים שבעים ושתיים שנה לאחר מכן, כאשר בני בניו של יעקב חוצים את הירדן ונכנסים לארץ ישראל, לא הרחק מהמקום שבו ראה יעקב את יוסף לאחרונה, לפני שנאבד.

פסיפס מרהיב של פאזל גאוני מתגלה לפנינו כאשר אנו מעמיקים במקראות ובמדרשי חז"ל, עד שמאליה מתפרצת הקריאה: "קורא הדורות מראש". ננסה לצעוד לאור מדרשי חכמינו ז"ל על מנת לגלות מעט מהנפלאות הצפונות במהלכי קיומה של נבואת ברית בין הבתרים.

כדי שתתקיים הגזירה "ועבדום ועינו אותם" צריך יעקב לרדת למצרים. סובבה ההשגחה שיעקב לא ירד בכפיה, אלא יוסף יורד ובעקבותיו אביו. על הפסוק "ויוסף הורד מצרימה" דרשו רבותינו: "משל לפרה שהיו משכין אותה למקולין ולא הייתה נמשכת. מה עשו? משכו בנה לפניה והייתה מהלכת על כורחה, שלא בטובתה. כך היה יעקב ראוי לירד למצרים בשלשלות של ברזל. אמר הקב"ה: בני בכורי הוא ואני מוריד אותו בביזיון? הריני מושך בנו לפניו והוא ירד אחריו בעל כורחו, שלא בטובתו".

כל העולם סובל מרעב, רעב המביא את כל תושבי האזור למצרים. כל האנושות נרתמת להורדתו בכבוד של יעקב ולקיים את חזונו של אברהם "גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם".

שנאת האחים ליוסף אינה טבעית. גם אם יוצאים מתוך הנחה כי השבטים פסקו את דינם מתוך השקפה הלכתית, אין אנו מבינים מדוע לא מנע הקב"ה מכשול מהשבטים?, וכיצד לא עלה על דעתו של יעקב כי אל לו לשלוח את יוסף למקום סכנה כדי לחפש את אחיו?

יוסף נשלח לבור וכמו במקרה עוברת במקום אורחת ישמעאלים הקונה את יוסף, מוכרת אותו הלאה, עד שמגיע לביתו של פוטיפר סריס פרעה. מביתו של פוטיפר הוא מגיע לבית הסהר, ומשם, לאחר שפתר את חלומותיהם של שר המשקים ושר האופים, הוא נקרא אל כסאו של פרעה כדי לפתור את חלומות הפרות והשיבולים. אילו לא הייתה אשת פוטיפר יוזמת עלילות על יוסף, לא היה פותר את חלומותיהם של שני השרים וממילא לא היה נקרא לארמונו של פרעה. לאחר שהוכשרה הקרקע ועלה לשמש כאיש השני בממלכה המצרית, ואף יהודה נשלח להכין את משכנם של הבאים, הגיע יעקב אבינו למצרים.

אחרון השבטים מת ויחד עם מותו החלה להתערער קמעא מסורת ישראל סבא. בני ישראל פורצים את "חומות" הגטו שבנה אביהם סביב גושן והם מתחילים להתקרב לתרבות המצרית. או אז מתגלה אהרן הכהן עוד לפני שנגלה הקב"ה למשה בסנה, (ומשה עדיין לא ניבא את נבואתו הראשונה) אשר נשלח בדבר ה' כדי להוכיח אותם לחזור בתשובה, ולשוב לכור מחצבתם.

אהרן ניבא מפני שהיה מבני שבט לוי, השבט אשר לא חטא במצרים ושמר על טהרתו ונשאר בארץ גושן והמשיכו בלימוד התורה כמימיים ימימה.

שונים היו שבט לוי שעה שהעם חטא בחטא העגל. שונים היו בעובדת היותם נימולים במדבר, שעה שכל העם לא היו נימולים, ושונים היו גם במצרים שעה שכולם היו משועבדים לסבלות פרעה, היה שבט זה פטור לנפשו ורשאי לשבת ולעסוק בתורה כדרכו מאז.

ואכן, החיבור של חומש "בראשית" עם ראשיתו של חומש "שמות" הוא סיפור של השגחה פרטית, סיפור המלמד אותנו אמונה ובטחון, הכרה באי היותו של אדם נוקף אצבע מלמטה ללא הכרזה מלמעלה.

התהלים ומצרים (גד שכתמן)

“הרב יודע איזה חידוש חידשתי היום?”, ניגש משה, הידוע כעם הארץ מופלג, לאחד מתלמידי החכמים בשכונה כשעיניו נוצצות. הוא לא המתין לתשובה והחל לומר את הרעיון.

הרב שמע את דבריו בסבלנות ולאחר מכן הוכיחו בעדינות: “חידוש זה שאמרת, מקורו בספר של אחד מגאוני הדורות. זה לא נכון ולא ראוי להעתיק חידוש שראית בספר ולהציגו כחידוש

שלך". משה שמע והודה: "נכון, הרב צודק". אך מיד לאחר מכן המשיך לסנגר על עצמו: "האם טוב אני מדוד מלך ישראל שהעתיק חצי מספר התהלים שלו מתוך סידור התפילה?!"...

חלק נכבד מהמעבר של בני יעקב ממצב של משפחה למצב של אומה גדולה – עם ישראל, מתרחש במצרים. ראשית התהליך הוא בפרשתנו הפותחת את החלק הפחות נעים – אך הכרחי לזיכוכ בני ישראל – גלות מצרים.

התורה פותחת בפסוק: "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו". המדרש תמה על לשון הפסוק שסופו סותר את תחילתו, מתחילה כתב "הבאים" לשון הווה, ואז מסיים "באו" לשון עבר. ובאמת, עברו 17 שנה מאז בואו של יעקב למצרים עד פטירתו, ועוד שנים רבות עד שהחל השעבוד בפועל, אם כן, מדוע נקטה התורה בלשון "הבאים מצרימה".

החיד"א מביא רמז בתחילת הפסוק, סופי התיבות של המילים: ואלה שמות בני ישראל הבאים, יוצרים את המילה תהלי"ם. הרמז הוא נהדר, אבל צריכים להבין מה רוצה התורה לרמז לנו בו.

רבי יששכר דב רוקח, האדמו"ר מבעלזא, שליט"א, מסביר כאן רעיון חשוב לכל יהודי באשר הוא: בתקופות חיינו השונות אנו נמצאים במצבי רוח מגוונים מאוד, החל משמחה ואושר עד חלילה צער וכאב. ביניהם כמובן נמצאים עוד מצבים רבים מאוד. מעניינת העובדה, שכל יהודי, בכל זמן – יהיו מצב רוחו והרגשתו אשר יהיו – בעת שיקרא בספר התהלים ירגיש כאילו נכתבו הדברים בדיוק עבור מצבו הנוכחי. איך ייתכן שמזמורים אשר נכתבו על ידי דוד מלך ישראל לפני אלפי שנים יקלעו בכל עת ובכל זמן לכל מצב רוח נתון כאילו הרגע ניתנו עבורו משמים? ביאור הדברים הוא כך: דוד המלך עבר רבות בימי חייו, אך תמיד הקו שהנחה והוביל אותו היה ביטחון ואמונה בה'. עיקרון זה מופיע לכל אורך פסוקי ספר התהלים כחוט השני, אין מצב בו דוד המלך לא שם מבטחו על ה' יתברך שהוא זה שיתמוך בו ויהווה לו משענת. בטחונו המופלג היה כתינוק שנמצא בחיקה של אמו, הוא אינו דואג לאוכל ולא לשתייה, לא למצב הביטחון ולא למשכנתא שחזרה. רק אימא המסורה היא זו שתדאג לו. הוא? פנוי לשחק ולהשתובב באושר עד שתגיע הבעיה הראשונה, באותה השנייה הוא פורץ בבכי או בזעקה והוא בטוח שאימא תבוא לחלץ אותו מצרתו.

איך מתקשרים פסוקי התהלים לגלות מצרים? כאן באה התורה לרמוז לנו שאמנם בני ישראל – יעקב אבינו – שהגיעו אתו למצרים (את יעקב איש וביתו באו) הגיעו לשם לפני שנים רבות. אך תמיד כל אדם מ"בני ישראל" נחשב כאילו כעת הגיע "מצרימה", אופפות אותו צרות ובעיות שעליו לפתור, הוא נתון במיצרים שמגבילים אותו ומונעים ממנו לפרוח ולפעול. למה סיפרה לנו

התורה נקודה זאת? כדי שנבין שעצה היחידה לצאת ממצבים כעין אלו, היא אחת: כמו שדוד המלך השליך יהבו על ריבונו של עולם כי ידע שרק הוא מסוגל להוציאו מן המייצר, כך גם אנו נזכור תמיד שיש מיצרים – גשמיים ורוחניים – מהם צריכים אנו לצאת, ואין לנו על מי לסמוך אלא על אבינו שבשמים.

אולי זו הסיבה שאנשי כנסת הגדולה, מסדרי התפילה, שילבו בסידור התפילה פרקים שלמים ופסוקים רבים מספר התהלים. חוץ ממה שפסוקים אלו פועלים בשמים דברים גדולים, יש כאן גם מסר לאדם המתפלל: אתה מדבר עם אביך האוהב, ביכולתך לבקש ממנו כל מה שעולה בדעתך. על מנת לבקוע את המחסומים (המיצרים) שמעמידים המקטרגים בפני תפילותיך, אתה זקוק לחיבור חזק ואיתן של אמונה ובטחון במי שאמר והיה העולם.

תחושת האקטואליה הזו שמעניקה קריאת התהלים לאומרם, אמורה ללוות אותך בשעת התפילה. התפילה הזו שאתה מתפלל כעת, נכתבה במיוחד עבורך! בל נחמיץ את החוויה.

"ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן, ותקרא שמו משה... ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" (ב,י-יא)

באר במדרש תנחומא ישן (וארא יז), מה שנכתב ויגדל שני פעמים, ויגדל הראשון פירושו שגדל בקומה, ויגדל השני פירושו בגדולה.

ובאלישיך הק' כתב שכוונת הדברים לומר, שכאשר איש מישראל עולה לגדולה בזמן שכל ישראל בצרה אין ראוי לו לומר שלום עלי נפשי, אלא צריך הוא להיות עמם בצרה, ולהרגיש כאבם ומצבם. ולמדנו זאת ממה שנאמר: "ויהי בימים ההם ויגדל משה" כלומר: ויהי, שהוא אוי וצרה היה בימים ההם לעם ישראל, ואז ויגדל משה, שעלה לגדולה שנהיה בן בת המלך וגדול בבית המלכות ובכל זאת לא ראוי לו להיות פורש מצרתם. על כן "ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" רואה ומצטער בצרתם. עכת"ד.

טבעי הוא לו לאדם להשתתף בצרת חברו ולהטות אוזן ולשמוע לקול שוועת העני הנדכה, כאשר גם הוא בעצמו באותה קלחת. ולמרות שהוא עסוק בצער של עצמו, הרי שעדיין מסוגל הוא לחוש גם בצער חברו כי הוא נמצא אתו באותו מצב. אבל יותר אטום לב הוא האדם מלהרגיש בצער זולתו כאשר חי הוא במצב של גדולה, כבוד ושמחה. כי אז כל כלי נפשו נתונים רק לצורך הנאת עצמו. אין הוא מסוגל להפנות פינה קטנה בתוך ליבו להרגיש בצער אחיו ורעיו, הגדולה ממלאת את כל בתי נפשו והוא ממאן ומשתמט אפילו מלשמוע את אנחות חבריו, (עיין ערך "אין

עניים בישראל"). סיפוקו ושביעות רצונו מעבירים אותו על דעתו והוא בורח ממקום שממנו עולה צעקת הדל.

אבל משה רבינו השיג דוגמה הפוכה, כי אף בשעה שעלה לגדולה, הוא לא הסיח דעתו מצער אחיו ועמו. הגדולה והכבוד לא אטמו את אזניו מלקלוט את אנחות בני ישראל הנתונים לשעבוד מר ולרדיפות איומות. וכאשר מציעים בפניו כל מיני תפקידים ושררות, הוא בוחר להיות בין אחיו היהודים לראות בשעבודם ולעזור אותם בעבודתם, להיות קרוב אליהם כדי להשתתף בצרתם, להתפלל ולהוריד דמעות ביחד עם דמעותיהם.

בגמ' (תענית כ' ומגילה כז-כח), מובא: שאלו תלמידיו את רב אדא בר אהבה "במה הארכת ימים?" אמר להם: "לא ששתי בתקלת חברי". וכאן שואלים מה גדלות זו שלא שש בתקלת חברו, וכי שבח הוא לתנא הא-לוקי? אלא התירוץ שמדובר שחברו נתקל באיזה אסון ובאותה שעה יש בביתו שמחה, הוא עומד להינשא. ולמרות הכל, מוכן הוא להקטין שמחתו כדי שלא יהיה חברו נפגע. ועל מידה נעלה זו של השתתפות בצער חברו הוא זוכה לאריכות ימים.

דוגמא לאצילות נפש זו אנו מוצאים בסיפור הבא סיפור בין זמנינו הממחיש לנו עד כמה גדלות וטוהר המידות יש גם בדורנו הקט.

מעשה מאלף התרחש בשני מחותנים, שטרם חתונת ילדיהם החליטו לקנות עבורם דירה. אבי הכלה מצא דירה במחיר 'מציאה', ובאזור של שומרי תורה ומצוות, וביקש מבתו שתלך ותראה את הדירה. הבת שבה אל אביה ואמרה כי הדירה מאוד מצאה חן בעיניה, והיא מושלמת מכל הבחינות, אך הוסיפה, שבאותו הבניין, מתגוררת חברה טובה שלה, שהינה מעוכבת שידוך כבר זמן רב. זאת ועוד, שבבית אותה חברה נמצאת גם אחותה, המבוגרת ממנה, ואף היא טרם זכתה למצוא את זיווגה, ואולי ייגרם להן צער מסוים כאשר יראו מדי יום את חברתם הנשואה...

האב החליט שהוא אינו ניגש לרכישה לפני התייעצות עם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א. התקשר אפוא לאחד ממקורבי הגר"ח, וביקש שיגיש את ההתלבטות לפני הרב. הלה השיבו שחבל יהיה לבזבז את זמנו היקר של הגר"ח בשאלה מיותרת זו, כי פשיטא שמותר לקנות את הדירה, והוסיף לטעון 'וכי החברות אינן יודעות שבתך מתחתנת?...'. אך אבי הכלה התעקש שבכל זאת יציג את הדברים לפני הרב. ובכן, השאלה הוצגה בפני רבינו הגר"ח, ולמרבה הפלא, 'שר התורה' שמשיב על אתר על השאלות החמורות ביותר בעולמה של הלכה, התחבט רבות בשאלה זו, תוך כדי שמיללו שפתיו הקדושות 'זו שאלה קשה'. לבסוף הפטיר, שיפנו עם השאלה למרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א.

אבי הכלה מיהר להגיע למעונו של רבינו ה'איילת השחר', והציג בפניו את השאלה. הגראי"ל פתח ואמר, כי לכאורה אין כאן שאלה, כי מן הסתם אתה מחפש זמן רב דירה, וסוף סוף מצאת, ולא סתם דירה, אלא 'מציאה גדולה', ואם כן איך אפשר לומר לך שלא לקנות?! ... לאחר מכן עצם הגאון את עיניו הקדושות ושקע בהרהורים לכמה רגעים. לפתע פקח את עיניו ואמר בהתרגשות: 'אבל איך אפשר לדקור את עיניו של השני?!', וחזר שוב ושוב על הדברים, 'הכלה תצא ותכנס, תצא ותכנס יום-יום, ואיך אפשר לדקור לזולת את העיניים... השואל טען בפני הרב: 'בתי מציינת שבני המשפחה הזו הם אנשים טובי לב, מפרגנים ובעלי עין טובה בצורה יוצאת דופן'... 'נו', אמר הגראי"ל, 'יותר ממלאכי השרת?!' הרי אפילו על מלאכי השרת כתוב ששייכת בהם קנאה? ... לא כדאי לקנות את הדירה הזו'.

לבסוף העלה אבי הכלה הצעה: 'ארכוש את הדירה, אך בתי לא תגור בה. אלא אשכיר אותה לאחרים, ולבתי אשכור במקום אחר'. מרן הרב שטיינמן הסכים להצעה, וצירף את ברכתו למחותנים ובני הזוג.

ומה אירע בסופו של הסיפור? - בליל חתונת הבת, האחות המבוגרת של חברתה התארסה! לא חלפה תקופה ארוכה, והנה גם אותה חברה זכתה להתארס. ועתה, בס"ד הבת וחתנה נכנסו להתגורר באותה דירה...

כל מילה מיותרת....

"וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַהֲנִה שְׁנֵי אָנָשִׁים עֹבְרִים נְצִים" .. - לימוד גדול מהותרת המן! (ב,יג)

ופירש רש"י: 'דתן ואבירם הם שהותירו את המן'.

שאלה עצומה נשאלת כאן. רש"י כאילו רצה להסביר לנו מי הם דתן ואבירם שהתקוטטו, אז הוא הצביע ואמר 'הם שהותירו את המן', וכי זו העוולה הגדולה ביותר שלהם, והרי בכל עוולה ציבורית הם היו מעורבים, במן, במחלוקת קרח, שני עברים נצים, הבאשתם את ריחננו,

מדוע רש"י מצביע רק על הותרת המן?

והתירוץ הוא: בכל מה שהתרחש עם דתן ואבירם, היה אפשר להיתמם, ולהביט בעין טובה, לסנגר עליהם ולהבין - שהמניע למעשיהם הרעים, הוא דאגה לכלל ישראל. למשל כאשר הלשינו על משה שהרג את המצרי, אולי הם חששו מנקמה על רצח המצרי, וכן על זה הדרך, אבל בשעה שאמר להם משה 'לא תותירו ממנו עד בקר', והם הותירו, מה דאגה לעם ישראל יש כאן? אלא מה? סתם עסק פרטי של קריאת תגר על משה להפך את דבריו. מכאן נתגלה למפרע על הכל,

שרשעים היו מימיהם כלשון חז"ל, ואין דאגת ישראל מעניינת אותם כלל, וזה למדנו מהותרת המן.

"ויאמר לרשע, למה תכה רעך" (ב יג) (הרבי מליובאוויטש זצ"ל)

פרשתנו מספרת, שכאשר משה רבנו גדל ויצא אל אחיו, ראה "שני אנשים עברים ניצים". תגובתו של משה הייתה: "ויאמר לרשע, למה תכה רעך". המילה 'תכה', בלשון עתיד, מורה, שהאיש עדיין לא היכה את חברו, ובכל זאת, הוא כבר מכונה 'רשע'. ואכן, הגמרא לומדת מזה ש"המגביה ידו על חברו, אף-על-פי שלא היכהו – נקרא רשע".

על משמעות מאמר זה של חז"ל מצאנו כמה שיטות. שיטה אחת, שהדברים לא נאמרו להלכה, אלא בסגנון של דברי אגדה ודרש. שיטה שנייה, שהגבהת יד על הזולת היא איסור גמור, אולם איסור מדרבנן. שיטה שלישית, שהדבר הוא איסור לא-תעשה של התורה.

גדר האיסור

היסוד להתפלגות השיטות הוא השאלה, מהי הגדרת האיסור של "המגביה ידו על חברו". אפשר לראות בהגבהת היד את התחלת הפעולה של הכאת הזולת. וזה החידוש בעניין זה, שאפילו תחילתה של פעולת ההכאה גורמת לאדם להיקרא 'רשע'. אולם ייתכן שהקביעה כי האדם נקרא 'רשע' אינה בגלל הנזק והצער שנגרמו בהמשך לזולת, אלא בגלל האדם עצמו: אדם שמגביה ידו על חברו, גם אם הדבר לא התפתח אחר-כך להכאה בפועל, וגם אם לזולת לא נגרם שום כאב ונזק – עצם העובדה שאדם מרים את ידו משקף דרך התנהגות ומידה רעה שלו, ולכן הוא נקרא 'רשע'.

עונש על כוונה

על-פי ההגדרה הראשונה, יש קושי לקבוע כהלכה ברורה שהמגביה ידו על חברו נקרא 'רשע'. כלל בדיני התורה קובע שאין מענישים על מחשבה שלילית. אמנם כאן מדובר לא במחשבה לבדה, אלא גם בהגבהת היד בפועל, אבל עדיין אין כאן פעולה של הכאת הזולת, ולכן אי-אפשר לקבוע (כהלכה פסוקה) שבגלל עצם הגבהת היד ייקרא האדם 'רשע'. אולם אם אנו בוחנים את העניין לא בהיבט של הפגיעה בזולת, אלא במה שהגבהת היד משקפת על מהותו של האדם העושה כך – כי-אז התורה קוראת לו 'רשע' בגלל עצם העובדה שהוא הרים את ידו על חברו, גם אם בפועל לא הייתה שום הכאה. לכן מצד ההיבט הזה מוגדר האיש 'רשע' בהיבט הלכתי מובהק, והשאלה היא אם זה דאורייתא או דרבנן.

לא להפוך את התפקיד

יש להוסיף ביאור מדוע דווקא הגבהת היד היא איסור. תכלית בריאת האדם היא "לשמש את קוני", על-ידי שכל איברי גופו עובדים את הקב"ה. ה'יד' מסמלת את הנתינה, וזה עיקר תפקידה – לתת צדקה, לגמול חסד, לעזור לזולת. כאשר ה'יד' הזאת מורמת לפעולה הפוכה לחלוטין – להכאת הזולת – יש בזה חטא חמור, כי בכך הופך האדם את תפקידה של היד מן הקצה אל הקצה. מכאן אפשר ללמוד כמה גדולה היא הפעולה של 'הגבהת היד' בכיוון החיובי – להשתדל לפעול לטובת הזולת יותר מהטבע והרגילות, עד שהאדם 'מגביה' את עצמו מכל המדידות והמגבלות של העולם ומגיע לאהבת-ישראל למעלה מכל מידה ושיעור.

וירא ה' כי סר לראות (ג,ד) (אהרון דויטש)

משה מנהיג ישראל

בפרשת השבוע משה רבינו נבחר להיות המנהיג של עם ישראל. מעיון בפרשתנו ובמדרשים הנלווים אנו למדים שמשה רבינו זוכה להיבחר למנהיג של עם ישראל בזכות מידת החסד הטבועה בקרבו.

"וירא בסבלותם"

"ויאמר לרשע למה תכה רעך"

גם בהגיעו למדיין כאשר רואה שהרועים מתעללים בבנות יתרו אומרת התורה "ויקום משה ויושען" וידוע המדרש המפורסם "אמרו רבותינו כשהיה משה רבנו רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי, ורץ אחריו עד שהגיע לחסות. כיון שהגיע לחסות, הזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו אמר, אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא, עייף אתה, הרכיבו על כתפו והיה מהלך, אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך, חייך, אתה תרעה צאני ישראל הוי ומשה היה רועה" (מדרש רבה)

ונשאלת השאלה האם בזכות מידת החסד זוכה משה להיות המנהיג של עם ישראל. עד כמה שחסד ונתינה גדולים ומשובחים הם עדיין לכאן אינם מצדיקים להתעטר בכרתה של תורה. מושיע את ישראל, מדבר עם ה' פנים אל פנים, נכנס ויוצא בבית פרעה, וכל זה בזכות "חסד" !?

אם נשים לב נראה שהתורה לא מתארת רק את התגלותו של משה. ואינה מתחילה רק מפסוק י"א "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו". אלא מתארת בפרוטרוט את כל ההיסטוריה של משה רבינו. התורה מספרת על מסירות נפשם של אמו ואחותו, על נישואי עמרם ויכבד, על ההצפנה בתיבת גומא, על בת פרעה שמששה אותו מן המים. ועל חייו בבית פרעה. לשם מה התורה

מעריכה לספר את כל ההיסטוריה שלו משחר ילדותו, מה זה בא ללמדנו? ללמדנו שמשם רבינו עוד משחר ילדותו נולד להיות המנהיג של עם ישראל הוא נולד בבית מיוחד שהאימא והאחות מוסרים את נפשם ומסכנים את חייהם למען העתיד של עם ישראל. אבא ואימא מתחתנים ומביאים ילדים אפי' שיודעים שנגזר דינם למיתה. משה נולד ובבית אור גדול. נולד כאן נשמה גדולה שבכוחותיה להנהיג את עם ישראל. מקטנותו כבר נמצאים בו כל תכונות הנפש הגבוהות של מנהיג עם ישראל.

ואז מסובב כל הסיבות מכניס אותו לבית פרעה. והדברים הם פלא - לבית פרעה!? מה פתאום זה ממש לא המקום שלו. היה מן הראוי לשמר נשמה גבוהה זו בקרב מחנה ישראל, הרי הוא אמור להנהיג את עם ישראל מה לו בביתו הטמא של פרעה ???

המדרשים מעריכים לספר על גדולתו של משה בבית פרעה עד שפרעה אומר למשה "רוצה ולא רוצה, בן בתי את, כל פרקופי (גדולה וכבוד) שאת מבקש אמור, ואני נותן לך" (מדרש רבה) משה לוקח את כל כישורי המנהיגות שניחן בהם עוד משחר ילדתו וממשיכם בבית פרעה. היה לו את כל הסיכויים ואת כל הנתונים הנדרשים על מנת להיות מלך ומנהיג בחצר המלך פרעה. הוא בנה המאומץ של בת פרעה, פרעה אוהב אותו. הוא מקושר, מוכשר, והוא אמור באופן טבעי להיות המלך הבא של מצרים. אבל אז מגלה משה שהוא יהודי וכי ואחיו נאנקים תחת עול השעבוד ואז אומרת התורה "וירא בסבלותם". משה רבנו משתתף בצערם וליבו נכמר עליהם עד כדי כך שהוא מסכן את נפשו ובורח ממצרים. ובעצם מוותר על הכל. על כל מנעמי המלכות על מנת להציל את אחיו היהודים. כאן נולד המנהיג של העם היהודי. משני הסיכות א: הוויתור על ההנהגה המצרית ב: וירא בסבלותם. משה נבחר לא רק בגלל היותו רחמן ובעל חסד. אלא גם בגלל הכוח האדיר היכולת לוותר על המלוכה המצרית הטבעית בשביל אחיו בני עמו בשביל עזרה לחלש. אלא הם כוחות אדירים המקנים לו את ההנהגה. וכל הרעיון הזה מתומצת בתורה בשני מילים "סר לראות" "וירא ה' כי סר לראות. ראה הקב"ה במשה שסר מעסקיו לראות בסבלותם, לפיכך ויקרא אליו א-לוקים מתוך הסנה" (מדרש רבה) סר מעסקיו ממלכות מצרים לראות וירא בסבלותם אז זוכה משה ל"ויקרא אליו הא-לוקים וכו' וכו' - - משה המנהיג של עם ישראל.

וירא ה' כי סר לראות (ג,ד) (גד שכטמן)

"ויהי בימים הרבים ההם ויצא משה אל אחיו וירא בסבלותם", רש"י מביא בשם המדרש: "וירא בסבלותם - נתן עיניו וליבו להיות מיצר עליהם". אולם במדרשים מבואר יותר שמשם אף הטה שכלם לסבול, והיה נוטל מעליהם את משאם ומשתדל להשלים במקומם את המלאכה. לנוגשי פרעה הסביר משה שכוונתו לעשות עבודה משובחת יותר עבור המלך, שאם לא כן - לא היו מסכימים לו לסייע ליהודים (שמו"ר א, כז). ולפי המדרש כוונת הפסוק היא שמשם יצא מבית

פרעה בכדי לסייע לאחיו, משום שלא יכל לראותם סובלים. אלא שבהמשך הפרשה מוצאים אנו שמשנה רבינו שימש כרועה צאנו של יתרו – חותנו. שם מתארת התורה (ג, ב-ה): "וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל. ויאמר אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה, מדוע לא יבער הסנה. וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו א-לוקים מתוך הסנה" וכו'.

במדרש (שמו"ר ב, ו) מבואר: "ר"ש בן לקיש אמר הפך פניו והביט, שנאמר וירא ה' כי סר לראות, כיון שהביט בו הקב"ה אמר נאה זה לרעות את ישראל". ויש להבין, מה הועילה הבטתו של משה מרחוק ("הפך פניו והביט") בסנה, האם על ידי כך כבתה האש הבווערת? ומדוע השכר על כך הוא "לרעות את ישראל"?

רבי אליהו חיים מייזל פסע בין בתי העיר לודז' היהודית, כשהוא עוסק באיסוף כסף לעניי לודז' שיוכלו לחמם את ביתם הקר בחורף הפולני. משהגיע הרב לביתו של גביר גדול הרחוק מחיי תורה ומצוות, נקש בדלת והמתין שהגביר יפתח, הגביר עמד בפת בחלוק בית קליל והזמין את הרב להיכנס לסלון שם בוערת האח ואז ישמע את דבריו. אך רבי אליהו חיים אמר לו: טרם שאכנס רצוני שתקשיב לדברי. עניינים רבים מצויים בעירנו, לרובם אין אפשרות להביא טרף לביתם. כאן החל הרב להפליג בתיאורי עניות מזעזעים על הקור השורר בביתם, ילדיהם שחלו מהקור, ועוד רבים מדקדוקי העניות שלהם. כל הזמן הזה עמד הגביר בפתח כשהוא רועד מקור, שיניו נוקשות והוא מאזין מפאת הכבוד. לבסוף החליט להפסיק את הרב וביקש בתחנונים: "למען ה', ייכנס הרב לסלון ושם אשמע את סוף דבריו". הרב ניאות ונכנס פנימה, אך במקום להמשיך במשאו הארוך הגיע לתכלית דבריו וביקש כסף לצדקה. הגביר חתם על המחאה מכובדת ביותר, הרבה מכפי שציפה הרב לקבל, ואז שאל: "יאמר לי הרב, מדוע לא יכולנו לדבר ליד התנור בניחותא וביישוב הדעת?" שאל אותו רבי אליהו חיים מייזל: תאמר לי בכנות, לו הייתי נכנס ומבקש כסף בלי להתמהמה, הייתי מקבל כזה סכום גדול ונכבד? "לא", השיב הגביר. "ובכן, זה מה שרציתי לפעול, שתרגיש על בשרך את הקור השורר בביתם של הדלים ורק אז תתאמץ לעזור להם", סיים הרב.

זוהי למעשה התשובה לשאלה בה פתחנו, משה רבינו רצה לעזור ליהודים במצרים ולהקל מעליהם, ועשה זאת בחכמה רבה מבלי שירגישו בו נוגשי פרעה. אך כשלא היה באפשרותו לעזור, כמו הסנה שבער באש, סובב משה רבינו את ראשו והביט. מה התכלית בזה? אמר משה בליבו: אם איני יכול לעזור בפועל, לכל הפחות אסתכל ואשתתף בלבי בצערו של הסנה. אף שאינו בשר ודם, דומם הוא ואינו מרגיש, מכל מקום רצוני לחוש בצערו.

זה מה שאמר המדרש: כיון שסר משה רבינו לראות – למרות שאינו יכול להועיל, אבל "נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם" – אמר הקב"ה נאה זה לרעות את ישראל! כדי לעזור לשני לא צריכים תמיד עזרה ממשית, לפעמים די בחיוך קטן, או בלב דואב - ולו לרגע אחד - בצרת הזולת. וכל שכן אם מנחמים אותו, שהרי שנינו (בבא בתרא ט:) "והמפייסו בדברים – מתברך ב"א ברכות!"

משמעות משה והגדי

מדרש מפורסם אודות משה מספר כי "כשהיה משה רבנו עליו השלום רועה צאנו של יתרו, ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע ל'חסית' (מקום מחסה). כיוון שהגיע לשם, נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות, כיוון שהגיע משה אצלו אמר: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני הצמא... עייף אתה! הרכיבו על כתפו והיה מהלך. אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך חייך אתה תרעה צאני ישראל".

האם גדלותו של משה כפי שמוצגת במדרש הנזכר, מסתכמת במסירות ואהבה גם לבעלי חיים? לכאורה, יש רבים כאלה. ומדוע משה "רץ אחריו עד שהגיע לחסית", ולא החזירו לעדר מיידית כדרך הרועים; האם טכנית, הוא פשוט לא הצליח להשיגו? אלא שכשמשה ראה גדי סורר העוזב את חבריו, יוצא מהמקום הבטוח ופועל כנגד האינסטינקט החברתי הטבעי שלו להיצמד אל העדר (ומכאן, 'תופעת העדר') – הוא מבין שמשהו אצלו איננו כשורה. משהו כואב לו. אחרת, בוודאי לא היה עושה צעד שכזה. אז הוא "רץ אחריו". לא במטרה לתפוס אותו, כמו שמתוך הרצון לעמוד על נקודת הכאב שלו. להבין איפה בדיוק הבעיה. וכשמשה רואה שהוא בא למקום מים ושותה בשקיקה, הוא אומר בהזדהות והבנה: "אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא". הוא לא מאשים את הגדי, כי אם לוקח על עצמו את האחריות. ומשה עומד במרחק בטוח, נותן לגדי להרוות את צימאנו ולמלא את החסר שבנפשו. רק משכילה לשתות – ניגש אליו משה ובחום ועדינות, "הרכיבו על כתפו". משה לא גוער בו על מעשהו ולא מייסרו על שהשאיר את העדר ואת סביבתו הטבעית מאחוריו. הוא מבין שיש לנהוג בו ברגישות ויודע שהוא תשוש מהחוויה שזה עתה עבר. בהרכיבו על כתפיו משה לא רק מסייעו פיזית לעשות את הדרך חזרה, אלא גם נותן לו מעין חיבוק מלא בחום ואהבה. 'זה לא סיפור של מים בלבד', מבין משה, 'יש בתוכו איזה חלל שממאן להתמלא'. הוא זקוק למי שיגביה וירומם אותו. מיישאו שיישא אותו על כתפיו... ולנוכח הבנה עמוקה זו לצרכים של צאנו, ולמול הרגישות וההתמסרות הרבה בהן פעל משה להקל על הגדי במצוקתו, ראה בו הקב"ה כמתאים ביותר להיות רועה נאמן ל'צאן מרעיתו'.

מנהיג אמיתי איננו נבחן רק בשלהוב המונים ובדאגה לצרכי הציבור כקולקטיב, אלא גם (ובעיקר) ביכולתו לראות לנגד עיניו את מצוקות היחיד. לראות בפלוני שסובל - 'עולם מלא',

שעד שיוטב לו - הוא לא ירפה . למעשה, בדאגה לגדי הבודד מועיל הורעה לעדר כולו. ראשית, אם לא יפעל להצלתו ויניח לו להמשיך ולתעות בדרכו, אפשר שבעקבותיו ייעזבו את העדר גדיים רבים אחרים שירצו לחקותו . ושנית, כשרואים חבריו של הגדי עד כמה חשוב ויקר הוא לרועה המנהיגם, הם מקבלים הבנה גם לגודל ערכם. פתאום מתחוור להם ש"אהבתי אתכם אמר השם" זו איננה סיסמה, ושלחשיבותם בעיני הבורא - אין גבול וקצבה.

"המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא" (ג, ה) (חפץ חיים עה"ת)

"אל תאמר לכשאפנה אשנה" אמרו חז"ל, כי האדם חושב בנפשו לכשירחיב לו ד' - את גבולו ויוטב מצבו, אז יעסוק בתורה ובמצות. אבל לא כן עכשיו כשהוא בצרה ומצוקה. ולזה אמר הכתוב "כי המקום אשר אתה עומד עליו" היינו באותו מצב ובאותה שעה קודש הוא. דאפשר שרצון ד' הוא דוקא העבודה מאותה שעה הדחוקה וכבר - ארז"ל במ"ר שה"ש פ"ה הלומד תורה בצער נוטל אלף בשכרו, שלא בצער נוטל סאתים. ולפום צערא אגרא אמרו ז"ל.

של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא (ג', ה) (מתוק מדבש גליון 61)

מדוע במקום קדוש אין נועלים נעלי עור ? מסביר בעל ה'דברי שאול' זצ"ל: הקדמה: מדוע מברכים ברכת 'שעשה לי כל צרכי' על נעילת הסנדל? מבאר המהרש"ל: ידוע שיש ארבעה יסודות בבריאה: דומם, צומח, חי ומדבר. הצומח ניזון מהדומם, החי (בהמות) ניזונות מהצומח והמדבר ניזון מהחי. ולכן, כאשר האדם נועל נעלי עור שעשויות מן החי, הוא מראה שכל הבריאה נבראה לצרכו. לכן על נעילת נעלי עור (שכוללים את כל הבריאה) מברכים 'שעשה לי כל צרכי'. מוסיף ה'דברי שאול': יש רק מקום אחד ששם הדומם נעלה על המדבר - במקום קדוש שבו שורה השכינה על האדמה עצמה (הדומם). ולכן אסור לאדם לנעול שם נעלי עור. לכן אומר הקב"ה למשה: 'של נעליך מעל רגליך' ומדוע? 'כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא' וכאן אין לך שלטון ועליונות על הדומם.

של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא (ג, ה). (ישא ברכה (להרה"ק ממודזיץ) בפרשתנו)

הנה איתא (שבת קכט, א) לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו עי"ש. וצריך להבין למה נקט דווקא למכור קורות ביתו, ולא נקט רהיטי ביתו או שאר דברים, וגם למה צורך המנעלים חשוב כל כך.

אלא הפירוש הוא, כי קורות ביתו של אדם, הם הפסק בינו ובין השמים, ומנעלי רגליו הם הפסק בינו ובין הארץ, לכן טוב לו לאדם שימכור קורות ביתו, כלומר שיבטל ההפסק אשר בינו ובין השמים היא הרוחניות, וייקח מנעלים לרגליו, לעשות הפסק בינו ובין הארציות והגשמיות.

ובזה יש לומר, כאן כיון שהוא אדמת קודש, אדרבה אמר לו "של נעליך מעל רגליך" כי אדרבה צריך להיות לאדם דביקות עם הקדוש. וזהו העניין בבית המקדש הולכים יחיפי רגלים כיון שהמקום הוא אדמת קודש, וכן מרומז "אדמת קדש הוא" גימט' בית המקדש.

של נעליך מעל רגליך

משה רואה כי הסנה בער באש והסנה איננו אכל. הקב"ה קורא של נעליך מעל רגליך. שמעתי מבר אוריין ובר אבהן שהנועל נעלים לא מרגיש את האדמה עליה דורך. הסוליה חוצצת והנעל עוטף ומגן. אומר לו הקב"ה – אני מייעדך להנהגה! של נעליך! חלוץ וכך תרגיש את האדמה שעליה עומדיך בני העבדים היחפים! תחוש את הבוץ והחצץ, הקור ושברי הזכוכית! בכך תהיה ראוי להנהגה! הקב"ה נגלה דווקא בסנה כי עמו אנכי בצרה, נהוג כך אף אתה!

"מי אנוכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" (ג י"א)

רש"י מפרש: כי יש כאן שתי שאלות של משה רבינו לה:

1. מי אנוכי? – וכי חשוב אני לדבר עם מלכים?

2. וכי אוציא את בני ישראל? – מה זכו ישראל שתעשה להם נס?

בספר "וקראת לשבת עונג" מביא מעשה נפלא: בזקנותו של החת"ם סופר, כהו עיניו מראות, אולם, מכתבים רבים המשיכו להגיע לרב מכל קצוות הארץ בשאלות ובהנהגות. משום כך, היה בנו ר' שמעון מקריא לאביו את המכתבים. כששמע החת"ם סופר את התארים נאנח אנחה מרה... מדוע אתה נאנח? שאל בנו, וכי נעלם ממך שאתה גדול הדור?! על כך אני נאנח! השיב החת"ם סופר בענווה, עד כדי כך הדור ירד, שבעוונותינו אני הוא גדול הדור...

עכשיו אני מבין - אמר ר' שמעון בנו - את דברי רש"י על הפסוק: "מי אנוכי כי אלך אל פרעה". משה רבינו ברוב ענוותנותו שאל את ה': "מי אנוכי?" - מי אני שאדבר עם מלכים? איני ראוי כלל להיות מנהיגם של ישראל. ואם באמת אני הראוי להיות מנהיגם, סימן שהדור ירד מאד...

ואם כן, הוסיף משה ושאל: "וכי אוציא את בני ישראל?" - אם מצבם כה ירוד, מפני מה זכו ישראל שתעשה להם נס?!!..

וַעֲתָה גִלְכָּה נָא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְכו' (ג, יח)

ונראה בס"ד לומר כי משה רבנו לא שיקר כלל במה שאמר לפרעה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וכי אמר שיחזרו? וכוונתו לרמוז בזה כי הם הולכים לקבל התורה הנקראת דרך ככתוב וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צִדְקָה וּמִשְׁפָּט (בראשית יח). שְׁלֹשֶׁת יָמִים רומז על שהיא משולשת כמאמר חז"ל 'ברוך רחמנא דיהב אוריאן תליתאי וכו' (שבת פח.) (ובתרגום לעברית 'ברוך הרחמן שנתן תורה משולשת (תורה נביאים וכתובים) לעם משולש (כהנים לויים ישראלים) ע"י שלישי (משה השלישי באחים) (ביום שלישי) לאזהרת הפרישה (בחדש שלישי) סיון ממנין ניסן ('). בְּמִדְבָּר סיני ששם ניתנה. ועוד יש להוסיף שְׁדֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים הוא ר"ת שם הקדוש ש-ד-י על שם שאמר לעולמו די כך אומר הוא כעת לצרת שעבוד מצרים די!

וּשְׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכְּנָתָהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָה כְּלִי כֶסֶף וְכִלֵּי זָהָב וּשְׁמַלְתָּ וּשְׂמַתָּם עַל בְּנֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם (ג, כב)

יש להעיר מדוע ציווה הקב"ה שתשאל "אשה משכנתה", נשים דווקא ולא גברים.

ונראה לומר, דהנה הלא ידוע שביזת הים גדולה הייתה לאין ערוך מביזת מצרים, כמו שדרשו רז"ל (מדרש שר השירים) על הפסוק "תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף", תורי זהב זו ביזת הים, עם נקודות הכסף זו ביזת מצרים. כלומר, שעיקר הביזה והעושר הגיע לישראל על שפת הים, וביזת מצרים לא הייתה אלא לצורך שעה, כמו שכתוב "והיה כי תלכון לא תלכו ריקם" (ג, כא). והצורך שהיה בשאילת הבגדים מן המצריות, נראה לבארו ע"פ המכילתא (פ' בשלח) שבשעה שפיתה פרעה את עמו לרדוף אחרי בני ישראל, פתח להם את אוצרותיו, והטעינם כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות ולבושי יקר ותפארת, ואפילו את סוסייהם עיטרו בתכשיטי זהב וכסף, כדי לזרז אותם ולחזקם להילחם בבני ישראל. ע"כ. וכל זה עשה הקב"ה כדי שיבזו בני ישראל את המצרים על שפת הים. ומכיוון שכשיצאו המצרים להילחם בבני ישראל יצאו רק גברים, ומהם לקחו ישראל את לבושם, נמצא, שהנשים, הבנים והבנות, להם לא היו בגדים לבוז אותם. לכן אמר הקב"ה כאן למשה שיצווה את הנשים לשאול משכנותיהן המצריות בגדים

בשבילם ובשביל הבנים והבנות, כדי שיהיה להם מה ללבוש, ואילו הגברים יבזזו את לבושי חיילי פרעה על שפת הים.

וראיה לכך ששאלת הבגדים מאת המצרים לא הייתה לצורך התעשרות אלא לצורך לבישה, שיהיה להם מה ללבוש במדבר, יש להביא, ממה שאמר הקב"ה למשה ושמתם על בניכם ועל בנותיכם. שלכאורה ראוי להעיר, מה צורך היה לשים את השמלות על הבנים ועל הבנות, מה לנו אם ישימו אותם עליהם או ייקחו אותם בכליהם. אלא, לפי הנ"ל נחא שביזת מצרים לא הייתה לצורך רכוש ועשירות, אלא לצורך לבישתם דווקא ולכן הלבישו אותם בהם. וביותר, שהלא במדרש רבה (פ' כי תבוא) נאמר, שמה שכתוב בתורה לא בלו שמלותיכם מעליכם, היינו דווקא מה שלבשו אבל השמלות והבגדים שהיו בתוך התיבות כן בלו. וא"כ ע"כ לקיחת הבגדים הייתה לצורך לבישה דווקא.

"לא ידעתי את ה' ואת ישראל לא אשלח" (ד ב)

מידת הגאווה שהייתה בפרעה הובילה אותו ואת עמו לאבדון. פרעה לא יכל לחשוב כדבעי ולנהוג באחריות מסיבה פשוטה: "גאווה".

הגאווה שיכרה אותו - עצם המחשבה שהוא אלוהי מצרים העבירה אותו על דעתו. שיכרון הגדלות של פרעה, העביר אותו על דעתו!

משל למה הדבר דומה: במכון לגמילה מאלכוהול הביאו מרצה שיסביר מהו הנזק הנגרם משתייה מרובה של ויסקי. אחת המטרות הייתה להפחיד את המכורים ולמנוע מהם לחזור לטיפה המרה...

המרצה פתח את דבריו בניסוי. כדי להסביר מהו הנזק שגורם האלכוהול הוא הכניס תולעת שהביא עמו לתוך כוס של ויסקי צלול. התולעת התפוררה תוך שניות ספורות לתדהמת כל הנוכחים. היו שביקשו לראות זאת שוב, המרצה שראה את שיא ההצלחה מול עיניו חזר על הניסוי כמה וכמה פעמים ובכל פעם ההתפעלות של המתאווים לטיפה המרה הדהימה אותו מחדש. לאחר הניסוי שאל המרצה את הנוכחים: "מי מכם עכשיו יכול לומר לי מהי המסקנה מהניסוי?" דממה השתררה באולם, אף אחד מהנוכחים לא רצה להכיר בעובדה של הרס הגוף מאלכוהול או חלילה לומר מילים שלא יאפשרו לו בעתיד לשנות אלכוהול... רק אחד הצביע. המרצה אפשר לו לדבר והוא אמר בקול רם: "מי ששותה ויסקי אין לו תולעים בבטן!"...

והנמשל ברור מאליו: פרעה לא יכל להכיר בעובדה שה' הוא הא-לוקים, כיוון שזה אומר שהוא לא! את זה, הוא לא יכול היה לסבול... פרעה היה שיכור - ב"שיכרון גדלות" הגאווה מחקה את כל המדינה על כלכלתה ותושביה וזה לא הזיז לו...

נשאלת השאלה: אם המידות כל כך חשובות להתנהלות האדם, למה לא כתוב בתורה מידות!?
התשובה היא: כי דרך ארץ קדמה לתורה...

מי שם פה לאדם (ד' - י"א)

מסופר על הרה"ק רבי משה צבי מסאוראן זיע"א (יומא דהילולא כ"ה טבת), שפעם הביאו לפניו ילד בן שבע שנים שהיה חרש ואילם גמור, והפצירו בו שיברך את הילד ויתרפא, העמיד הרב את הילד על ספסל ואמר לו אם תוכל לדבר ככל האדם, מה למשל תדבר כשתגדל ותהיה לאיש?

לתימהון האנשים שהיו נוכחים בשעת מעשה, פתח הילד את פיו ואמר: אהיה מוסר ואלשין על ישראל. הדבר יצא מפיו והרב אמר לנוכחים אתם רואים אפוא כי טובה לו השתיקה, והילד נשאר אילם כמקודם.

"ואת המטה הזה תיקח בידך אשר תעשה בו את האותות האלה" (ד י"ז)

התורה כדי להמחיש את היחס בין הילדים להורים אומרת "למטה אבותיו" הילדים הם המטה שאצל האב. ה' אומר למשה: "ואת המטה הזה תיקח בידך" - אם אתה לוקח את הילד יד ביד אז יקוים בך: "אשר תעשה בו את האותות האלה" תראה ניסים ונפלאות... אך אם תשליך את המטה (לא תתייחס לילד) הוא יהפוך לנחש...

ומה הפתרון להחזיר אותו למוטב?!

"אחוז בזנבו" - בוא אליו בדברים החשובים לו (ולא לך) משחקים, טיולים דברים שהוא אוהב לעשות - תתחבר אליו משם, למרות שהם זנב... ומשם תאחז וכך תצליח להחזירו למוטב...

ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדבֵּר (ד, כז)

רבי אהרן קוטלר ורבי משה פיינשטיין למדו באותה תקופה בישיבת סלוצק, לאחר שנים נסעו שניהם לאמריקה ונעשו שם לחשובי מקימי עולה של תורה בארצות הברית, ר' משה נסע לארצות הברית בשנת תרצ"ו לאחר שהקומוניסטים התנכלו מאוד לו ולמשפחתו כאשר כיהן כרבה של לובן, ר' אהרן נשאר בליטא עד פרוץ מלחמת העולם השנייה ובחסדי ה' הצליח להימלט מהשואה יחד עם בני ישיבות והגיע ליפן דרך רוסיה.

ביפן עמדו בפניו שתי אפשרויות לנסוע לארץ ישראל ולהצטרף לחותנו רבי איסר זלמן ששימש כראש ישיבת "עץ חיים" בירושלים או לנסוע לארה"ב, באותה שעה הייתה ארה"ב כמעט כמדבר שממה מבחינה רוחנית. ר' אהרן החליט להפיל גורל הגר"א הפסוק שעלה בגורל

היה "ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה" ההוראה בפסוק הייתה ברורה לנסוע לארצו של משה פיינשטיין שהיא כמדבר שממה. ואומנם ר' אהרן נסע לארצות הברית פעל גדולות ונצורות בשטח ההצלה והקים את ישיבת "ליקווד" שתרמה רבות להצלת החיים היהודים התורניים בארה"ב ובארצות נוספות.

חידון פרשת שמות

1. בני ישראל במצרים אולצו לייצר לבנים (שמות א יד). באיזה הקשר מוזכרות לבנים בפעם הראשונה בתורה?

לבנים מוזכרות לראשונה בפרשת נח, כשבני האדם יצרו לבנים כדי לבנות את מגדל בבל (בראשית יא ג).

2. היכן עוד מלבד בפרשתנו, מיילדות עוזרות בלידה? (2 תשובות)

בפרשת וישלח מיילדת עוזרת לרחל ללדת את בנימין (בראשית לה יז). בפרשת וישב, מיילדת עוזרת לתמר אשת יהודה ללדת את פרץ וזרח (בראשית לח כח).

3. באיזה הקשר מופיע המספר שלוש בפרשה זו? (2 תשובות)

אמו של משה הסתירה אותו במשך שלושה חודשים לפני שהניחה אותו בתיבה ביאור (שמות ב ב). בסוף הפרשה, משה ואהרן מבקשים מפרעה לתת לבני ישראל לצאת לדרך של שלושה ימים במדבר כדי לזבוח לה' (שמות ה ג).

4. מי בורח בפרשתנו? באילו שני מקומות בתורה כתוב במפורש שמישהו ברח?

בפרשה זו, משה בורח מפרעה אחרי שהתגלה שהוא הרג את המצרי (שמות ב טו). בפרשת ויצא, יעקב בורח מלבן (בראשית לא כא), ובפרשת לך לך, הגר בורחת משרה (בראשית טז ו). [למרות שגם יעקב ברח מעשיו, התורה לא כותבת זאת בפירוש].

5. למי קורא א-לוקים בפרשה זו בחזרה על שמו? מי עוד בתורה נקרא בחזרה על שמו? (2 תשובות). מיהו הנביא היחיד שא-לוקים קורא לו בחזרה על שמו?

בפרשה זו, ה' חוזר על שמו של משה כשהוא קורא לו מתוך הסנה הבורע (שמות ג ד). בשאר התורה: בפרשת ויגש ה' קורא, "יעקב יעקב" בדרכו למצרים (בראשית מז ב), ובפרשת וירא, כשאברהם עוקד את בנו, המלאך (ולא א-לוקים עצמו) חוזר על שמו של

אברהם ומורה לו לא לפגוע בבנו (בראשית כב יא). בנביאים, ה' חוזר על שמו של שמואל כשהוא מדבר אליו בפעם הראשונה (שמואל א, ג י).

6. מי נקרא לוי בפרשה זו?

אהרן נקרא לוי (שמות ד יד).

7. מי נקרא כהן בפרשה זו?

יתרו נקרא כהן (שמות ב טז).

8. מהם חמשת הפסוקים הרצופים בפרשה זו אשר מתחילים באותה מילה?

בפרק ג, הפסוקים יא-טו מתחילים כולם במילה "ויאמר".

9. באיזה הקשר מוזכר שלג בפרשה?

התורה אומרת שידו של משה הייתה לבנה "כשלג" כשה' הטיל בה צרעת (שמות ד ו).

10. הקש שימש את בני ישראל במצרים כדי לייצר לבנים (שמות ה יב). היכן עוד מוזכר קש בחומש שמות?

בפרשת בשלח, טביעת המצרים בים סוף הושוותה לקש (שמות טו ז).

חידון לפרשת שמות (לפי א' ב')

(נערך ע"י המחנך הרב רפאל יצחק קפל ז"ל)

א. מה היה בבית כשמש נולד? אור

ב. מי ירדה לרחוץ בנהר? בתיה-בת פרעה

ג. בנו הראשון של משה גרשם

ד. אחד מהרשעים שהכה את רעהו דתן

ה. בריכות מים הרהטים

ו. מה עשה משה רבינו לפני שהרג את המצרי? ויפן כה וכה

ז. שם נוסף לתפילה זעקה

ח. במה מרחו את תיבת משה? חמר

ט. מה פרוש ח מ ר? טיט

י. לאן השליכו את הבנים? יאור

כ. מה אמרה ציפורה אחרי שמלה את בנה? כי חתן דמים אתה לי

ל. מאיזה שבט היו עמרם ויוכבד? לוי

מ. לאיזה ארץ ברח משה? מדין

נ. שוטרים מצריים נוגשים

ס. מה בער ולא נשרף? סנה

ע. נערה עלמה

פ. שם נוסף למרים פועה

צ. אשת משה צפורה

ק. אחד משבעת שמותיו של יתרו קיני

ר. שם נוסף של יתרו רעואל

ש. שם נוסף ליוכבד שפרה

ת. מה הפסיקו המצרים לתת לבנ"י בעבודתם? תבן

